

ŽIVLJENJE IN SVET

Štev. 9.

Ljubljana, dne 1. marca 1929

Leto III.

M. R. Štefánik v Srbiji in na umiku čez Albanijo

Letos v majniku poteče deset let, kar je prvi vojni minister češkoslovaške republike, general Milan Rastislav Štefánik, vračajoč se kakor meteor z vrtoglave poti po svetu, baš v trenutku, ko je imel njegov aeroplan pristati na tla drage mu Slovaške, zgorel v zraku in pa-

Tahiti, kjer je izvrševal važna opazovanja: tu, sredi ogromnega oceana, je nameraval ustanoviti lastno zvezdarno. Toda razmere so mu zaenkrat preprečile ta načrt; vrnil se je v Pariz in je bil sprejet na ondotno zvezdarno, kjer je naglo napredoval in napravil lepo

M. R. Štefánik

del mrtev na zemljo. Štefánikov pojav je v zgodovini češkoslovaškega osvobodjenja skoraj pravljico tajinstven; njegovo življenje se nam vidi kakor epopeja. Revni, neznatni dijak, sin evangeliškega pastora, je odšel pred vojno v Pariz, kjer je študiral astronomijo. Kot zvezdoznanca so ga poslali na otok

znanstveno karijero. Ko je izbruhnila svetovna vojna, je — čeprav že astronom na glasu — nemudoma zapustil tišino observatorija in šel pod puško. Začel je brezobzirno in goreče propagirati misel osvobodjenja drage mu Slovaške in nje združitve s Češko. Najprej je bil francoski letalski častnik, nato pa je

vstopil v češkoslovaško vojsko ter postal nje vrhovni poveljnik in prvi vojni minister.

Češkoslovaška se pripravlja, da dostojno proslavi prvo desetletnico žalostnega dogodka. Listi objavljajo že zdaj različno novo gradivo o tem legendarnem heroju, ki je kakor bajeslovni Ikar padel z neba, kot bi se hotele skrivnostne sile maščevati nad hrabrim bojevnikom za narodno svobodo. Izmed številnih člankov o njem utegnejo zanimati izvajanja legionarja I. Bartuška o Štefanikovih vojaških stikih s takratno Srbijo. Prinašamo jih zlasti zbog tega, ker v Jugoslaviji še niso bila objavljena.

Že ko je bil Štefánik dovršil svoj vojaški pilotski kurz v letalski šoli v Chartres, je prosil, da naj ga dodele letalskemu zboru balkanskih armad. Prav takrat se je sestavljal oddelek za Srbijo, pa so Štefániku obljubili, da ga pošljejo tja. Obljubo pa je francoska vojaška oblast izvršila stoprav v septembru 1915, ko je francoski letalski oddelek bil že v Srbiji. Po kratkih pripravah se je bodri letalec na gradu Frevent presrčno poslovil od maršala Focha. Značilno je, da je maršal, takrat toli visoka in mogočna vojaška osebnost, ob prijateljskem slovesu spremil mladega podporočnika do vrat svoje takratne rezidence; tako pozornost so lahko Štefániku, vojaku dokaj nevojaške vnanosti, zavidali celo visoki francoski častniki.

Ko je opravil potrebne formalnosti, je Štefánik dne 17. septembra odpotoval z ladjo iz Marseille v Srbijo.

Kakor zatrjujejo njegovi znanci, se je hotel udejstvovati na avstrijski fronti, da bi se bil boril zoper zatiralce svojega naroda in da bi prišel prej ko mogoče v stike s slovanskimi člani avstro-ogrske vojske, zlasti pa s Čehi in Slovaki. Hotel je tudi navezati stike s srbskimi politikmi, da bi Srbi in Čehoslovaki delovali sporazumno za iste cilje — za češkoslovaško samostojnost in za ujedinjenje vseh Jugoslovenov v isto državo. Ko se je Štefánik na umiku iz Srbije srečal s svojim tovarišem iz praških dijaških let inženjerjem Proházko in mu pripovedoval o namenu svoje poti v Srbijo, je pristavil: »In če že moram pasti, naj bom pokopan v slovanski zemlji.« Ker je za konec leta pripravljala Avstro-Ogrska ofenzivo proti Srbiji, je šlo Štefániku tudi za to, da

reši čim več Čehoslovakov za bodočo češkoslovaško vojsko.

To ga je tedaj vodilo čez morje.

Po več kot petdnevni plovbi, ki so jo ogražale nemške podmornice, je prispel Štefánik v Solun baš tistega dne, ko je bila razglašena bolgarska mobilizacija. Solun je imel važno vlogo, ker je Grčija, ki jo je še izza balkanske vojne vezala s Srbijo zavezniška pogodba, dovolila, da ji zapadni zavezniki preko Soluna dobavljajo vojaški material in živila. Znano je, da zaradi odpora kralja Konstantina, ki je bil sorodnik nemškega cesarja Viljema, ni Grčija stopila ob bok antantnih držav; da, odpor kamernile je šel tako daleč, da niso pustili v Solun niti tujih vojakov. Zato je bilo treba prepoved izigrati, kar se je delalo v precej čudni, skoraj smešni obliki: tuji vojaki so se preoblačili v civilne obleke; da pa so jim iz prtljage molele puške, ni nikogar motilo. Tako je prišel v Srbijo tudi Milan R. Štefánik. Iz Soluna se je odpeljal z vlakom v Niš in je prispel dne 27. septembra v Rajko (blizu Beograda), kjer je taborila francoska letalska eskadrila MPS 99 (Maurice Farman Serbie).

Komaj je bil utegnul začeti svojo letalsko akcijo nad avstrijsko fronto v Banatu in Slavoniji, je že izbruhnila Mackensenova ofenziva. Dne 5. oktobra sta avstro-ogrska in nemška vojska napadli Beograd. Francoska eskadrila se je takoj premestila v Niš. Tukaj se je Štefánik agilno udejstvoval kot letalec; podvzemal je polete v notranjo Bolgarijo.

Na avstrijski fronti je bilo Štefánikovo letalo obstrejeno v višini kakih 600 metrov. Dasi je padalo v spiralah, je vendar s precejšnjo silo tresčilo na tla. Ob tej priliki je dobil Štefánik neko notranjo poškodbo, ki mu izprva ni delala posebnih skrbi, tako da je še nadalje opravljal svoje vojaške dolžnosti; da, ob poznejšem umiku srbske vojske čez Albanijo je krenil na daljino in naporno pot brez letala.

Umik srbske vojske je prisilil poveljstvo francoske eskadrile, da je skušalo obvarovati vsaj nekaj boljših letal. Dne 28. oktobra je bilo dano povelje za izpraznitev v smeri proti Črni gori, zakaj pot proti Solunu so že zaprli naglo prodirajoči Bolgari. Eskadrila je imela leteti v smeri proti Raški in od tod po dolini reke Ibar na jug do Mitrovice.

Letala so zbog dolgotrajnega deževja silno trpela; tudi teren ni bil nimalo ugoden. Prvotno dobri stroji so postali čez nekaj časa tako mizerni, da je bilo res treba mnogo tvegati, če se je kdo dvignil s takimi letali v zrak. Pri startu ali postanku so se redno dogajale kakšne nepravilnosti. Nekateri aparati niso bili kos niti vremenu, tako da se je moral letalec nemudoma spustiti na tla, če je zašel v količjak močnejši zračni tok, ker je veter takoj zlomil ta ali oni del letala. Drugekrat se je moral pilot vrniti čez dve uri ali več, ker ni mogel preleteti kakšne gore.

Te vrste neprihke so povzročile, da se je Štefánik znašel v Nišu v položaju, ki ni bil nič kaj rožnat. Mesto se je na hitro roko evakuiralo: s severa so prodirali Avstrijci in Nemci, z vzhoda Bolgari; nevarnost, da slednji preseneti-jo Srbe, je bila precej verjetna. Sovražni topovi so že obstreljevali mesto. Takrat je Štefánik s svojim mehanikom stal brez moči pri svojem stroju in čakal, ali bo dobil del letala, ki mu je manjkal in tako onemogočal vzlet. Oba sta bila voljna, da kreneta peš dalje. Po tridnevnem čakanju je bila zadeva v redu. Brez posebnih težkoč sta priletela do Kruševca in se tu spustila na tla, kajti letalo je bilo znova pokvarjeno.

V Kruševcu je dobil Štefánik nov aeroplan, zakaj prejšnji se je izkazal nerabnega. Novi aparat pa je bil komaj boljši, izdelan na hitro roko; tako so propelerji kazali razpoke v lesu. Štefánik ga je dal brž namazati z loščem, da bi dalje časa kljuboval dežju. V Kruševcu je bilo še nekaj francoskih letal, ki so se tudi pripravljala na pot. Naj mimorede omenimo še to, da se je Štefánik sestel tu s češkoslovaškimi ujetniki, ki so nastopali skupno s Srbi strašno pot čez srbsko Kalvarijo — čez albanske gore in planjave.

Dva dni je ostal Štefánik v Kruševcu. Nato se je dvignil v zrak in se po dveh urah napornega leta vrnil: ni mogel preleteti gorskih vrhuncev. Ko se je podnevi vreme malo zjasnilo in pomirilo, je vzletej iznova. Zdaj je imel večji uspeh: srečno se je bil umaknil iz ograjenih krajev. Toda pred njim je bila še velika ovira: gorski pas Kopaonik, visok čez 2000 m, ki ga je ločil od dolge in bolj udobne ibarske doline. Nad gorami so bile atmosferske razmere sila neugodne; Štefánik je vrhu tega imel le neznatno količino bencina. Zato

ni več poskušal preleteti Kopaonikaj spustil se je pri kraju Aleksandrovac, da bi si nabavil bencina. Pristal je na koruzni njivi, prav za prav v mlaki, vzlic temu je pristal brezhibno. Na istem mestu se je bil malo pred njim spustil na tla neki drugi francoski letalec, ki mu je aparat odpovedal službo; pustil ga je kar na polju in je peš krenil dalje. Opuščen stroj je bil Štefániku v prid: vzel mu je bencinsko zalogo in del stroja, ki mu je rabil kmaľu na to, ko se je enaki del v njegovem stroju zlomil. Toda tudi ta je držal le malo časa. Tako je prišel Štefánik v položaj, ko mu tehnika ni več pomagala.

Nastopila je kaj neprijetna situacija.

Štefánik je bil odrezan od francoske eskadrile, s srbskim vojnim poveljstvom pa spričo hude in splošne zmede tudi ni mogel stopiti v stike. Tako sta se on in mehanik Bourdon napotila peš za nesigurnim ciljem. Bourdon je zabeležil v svojem dnevniku edino tolažbo ob tej uri: »Mislim pa, da je v tej nesreči tudi malo sreče, zakaj najin stroj je bil v sila klavrnem stanju, pa je zelo verjetno, da bi se bil med letom zlomil.« Resnost položaja pa je zaostriľa še neka okolnost: Štefánik je že precej zaostal. Od dne, ko je francoska eskadrila poletela iz Niša, je minilo devet dni in ibarsko dolino je že ograjal sovražnik. Štefánik si je zbog tega izvolil daljšo in napornejšo, toda varnejšo pot: krenila sta v gore in v smeri proti jugu: čez Kuršumlijo in Prištino v Mitrovico. Na razpolago je imel lehak voziček, ali kaj je bilo to v teh sila neugodnih okoliščinah?

Strmi gorski vrhovi, doline z brezdanjimi močvirji, najrevnejša gorska pota, ki si na njih komaj lahko zamislimo še tako lehak voz — to je označevalo skoraj teden dni trajajočo pot, ki je tekla venomer sredi med dvema sovražnikoma: gorskimi banditi in bolgarskimi četami. Često sta morala vleči svoj voziček čez potoke in gorske brzice; sama sta bredla po vodi in prenočevala v mrzlih novemberskih nočeh pod milim nebom, čeprav je celo noč snežilo ali je padalo ivje. Podnevi so jih utesnili zadrževati na poti hudi nalivi: Edina ugodna okolnost je bila, da sta dohitela srbsko aprovizacijsko kolono, tako da nista bila povsem osamljena. Vzlic vsem neprihikam in težavam na 150 km dolgi gorski poti je Štefánik srečno došel v Mitrovico k svojim

francoskim tovarišem, ki so ga radostno sprejeli, saj so bili že preverjeni, da je postal žrtev dolge poti ali nastale zmede.

A Štefánikovo zdravstveno stanje je bilo dotlej že strašno. Že preje je bil bolan na želodcu; silen telesni napor med potjo, nezadostna in neprimerna hrana in pogosta duševna vznemirjenja so ga tako izčrpala, da je v Mitrovici težko zbolel. Toda ni se utegnil izpočiti; tretjega dne je prispela vest, da so Bolgari potolkli Srbe pri Kačaniku ob cesti Skopje-Mitrovica, tako da so imeli Bolgari odprto pot na Kosovo polje. S severa so se približevali Avstrijci z Nemci. Ponoči je bilo izdano povelje, da naj eskadrila zapusti Mitrovico v smeri čez Prizren. Težko bolnega Štefánika so morali prepeljati z avtomobilom ob zelo težkih okoliščinah. Bilo je v gorah — piše Bourdon — ves čas je snežilo in cesta je bila vsa zametena; bolnika je zlasti mučil mraz. Vzlic temu se je včasih opogumil in šel peš skozi zamete. Sam je zapisal v svoj pilotski dnevnik: »Peš gre težko — težko sem dospel do neke turške kočice.« To je bilo že v Prizrenu. Pot je trajala dva dni, dasi zračna razdalja ni večja od 75 km. V Prizrenu je šlo za to, kako ga spravi

viti čez Albanijo. Kapitan Paulhan se je odločil za takrat še nenavadni prevoz: z aeroplanom.

Ta let je bil dokaj tvegan, zakaj na razpolago so bili samo slabi, že preveč rabljeni stroji. Lahko si mislimo, kako vznemirljive so bile priprave. Samo Štefánik je ostal miren, kakor da se ga ta pot sploh ne bi nič tikala. Po petdnevnem odmoru v Prizrenu je 22. novembra poneslo letalo v zrak težko bolnega Štefánika, ki ga je vsak gib letala utrujal in izčrpaval. Vzlic temu Štefánik ni miroval med vožnjo po zraku. Dočim je bil Paulhan pilot, je Štefánik vodil aeroplan z zemljevidom in busolo v roki. Vožnja je bila strašna: v tako gosti megli, da sta videla komaj dva metra pred seboj. Letela sta nad dolino Drima, skozi komaj 200 m široko sotesko, v večni nevarnosti, da letalo v megli zadene ob gorske pečine. Imela sta srečo: priletela sta v Valono, kjer so ju italijanski vojaki »pozdravili« z obstreljevanjem. Bencina je ostalo komaj za dve minuti vožnje...

Tako je prispel veliki Štefánik, narodni heroj češkega in slovaškega ljudstva, iz Srbije preko albanske Golgote.
(Iz češčine)

Jean Martet

Marion des Neiges

Letočni odlikovanec Goncourtove Akademije — Constantin Weyer — pride na drugem mestu do besede. Zato vam hočem predstaviti enega izmed resnih kandidatov, ki tokrat še ni uspel, morda zato, ker ta areopag načelno ne daje nagrad pustolovskim romanom. Občinstvo jih čita že brez hrupne reklame.

Za Marteta, popolnega začetnika, sta se glasno zavzela dva moža, g. Clemenceau, ki je šestkrat prebral »Maričko v snegu«. Vendar to pričevanje izgubi svojo moč, ako izveste, da je bil Martet nekoliko let »tigrov« osebni tajnik. Pomembnejša je pa zaslomba, ki jo je naklonil mlademu piscu tehtni romancier Pierre Benoit... Pričuje, če delo je zgled dobro zgrajene knjige, čeprav se vam mimogrede vsilijo v spomin imena kot Jack London, White (Dežela molka) i. p. Ne da bi bil prekipevajoč temperament, kaže avtor literaren okus in spretnost, vestno se je poučil o krajih, ki jih pozna iz avtopsije; zategadelj so slike točne in dobro zarisane. Naslov od daleč spominja na Prévostovo Marion Lescaut ali Hugojevo Marion de Lorme. Navzlic na-

slovu ta kavarniška zvezda iz Kanade ni poglobljena postava v romanu, temveč oba možka, ki sledita zlatu, ga po vztrajnem iskanju precej nakopljeta in se po velikih naporih in nevarnostih vrne v mesto Aklansas, kjer jameta razsipati novce pri ruskem restavraterrju, bivšem glasbeniku, Zarnickem in drugod. To sta Indijanez Patricij, s prerijskim imenom Kamena strela, in osobito pripovedovalec povesti. Si ta vseh dobrot ne vesta kam bi. Tedaj se je domačin Patricij spomnil enonadstropne beznice...

Sunil je vrata. Vstopila sva v dolg, ozek in umazan hodnik, ki je zaudarjal po mokroti. Korakal sem za njim. Vendar njegovo početje se mi je zdelo bedasto.

— Kakšna luknja, jelite? se je nasmehnil Patricij s svojimi vijoličnimi gubami.

— Kam me vodite? Tod smrdi po stencah in podganah!

Dospela sva do stopnic, ob katerih je bilo oprijemalo v klavrnem stanju. Večina količkov je bilo izpuljenih in so bingljali na lesenih opornici, ki je bila povsem izgubila svojo prevleko.

Ali mahoma sem zavohal vonjavo, sveti, božanstveni duh.

— Opij! sem kliknil. Aj, stari Patricij, ta pa ni slaba!

Šla sva navzgor. Na vrhu malega stopnišča je bila veža, v katero je držalo dvojce, duri, Patricij mi je pošepeštal:

— Noter pojdem. Počakajte tu. Ljudje so ljubeznivi, Ampak nahruliti jih ni smeti.

Izginil je skozi desne duri, jaz sem pa čakal. Večerilo se je. Po nesnagi in vlagi v spodnjem hodniku kakor tudi po stolbi se pač nisem mogel zanesti stvari, kakršne so me sedaj obdajale.

Stene v veži so bile opete z motno rumenimi zavesami. Vložena tla so, se svetlikala liki, zrcalo in deščice so bile toli pozorno strnjene, žile v lesu pa tako spojene, da se je zdel tlak narejen iz ene same lesene ploče. Obojne duri so bile popleskane globoko modro nalik poletni noči. Na sredi pa je bil tenak in duhovit čopič naslikal umotvorček.

Zrak je bil nasičen z makovino in kar čutil sem, da me bo zdaj zdaj presušilo nekaj pomirljivega in olajšujočega. Duri so se odprle in Patricij mi je pomignil, naj vstopim.

Četveroogata, precej postorna soba, tudi s plavimi opami prevlečena. Štiri rdeče svetiljke, vsaka v svojem kotu, so gorele na štirih nizkih mizicah, črno lakiranih. Po tleh in ob zidu so bile pogrnjene žimnice in na njih so pušili moški, bodisi zleknjeni ali pa oprti na levi komolec. Gledali so me s široko razprtimi očmi, v katerih je seval nasmeh pokoja in blaženstva.

Patricij me je prijel za roko in me odvedel k staremu Kitajcu, ki si je pravkar nad svetilnico pekel svojo kroglico iz opija.

— Tu je James, je dejal. Velika prijateljca sva. Marsikako nevarnost sva vkup prebila.

— Aj! je velel Kitajec, ki je venomer preobračal svojo kroglico z dolgo jekleno iglo, sukajoč jo lično in okretno med palcem in kazalcem. Na prstih pa je nosil neizmerne nohte, zvite kot ovnov rog.

Nasmejal se ni. Toda koža na obličju se mu je nabrala v tisoč gubic okoli oči. Dodal je:

— Nevarnosti? Zakaj nevarnosti?

— Mislite, da mora biti človek pošteno prismojen, ako nosi svojo kožo naprodaj? je dejal Patricij.

— Jaz nič ne mislim, je rekel Kitajec. Jaz kadim. Z ustnikom svoje čedre od zelene jašme nama je namignil na dečka, oblečenega v dolg površnik iz črne svile, ki nama je nesel pipi in tanko opija. Zleknila vsa se vsak na eno žimnico in dolgo sem se zamudil s pripravljanjem svaljka. Od nekdanj sem rad imel opij in ga imam še... Odpira ti namreč vrata v prekrasen svet!... Patricij pa se je takoj lotil kajete ter že popušil dva, tri vivčke... Jaz pa sem se že naprej slastoustil s tistim blaženstvom vdihavanja, ki je po moji vednosti največja naslada, v levici sem držal lahno bambusovo lulo in z desnico pralil svaljček, ki je prasketal nad zubljem.

Ko je nazadnje napočil trenutek, sem ga del v pipno glavico, sunkoma povlekel iglo proč... in... hooo!... puhal in puhal in pill!... in zdelo se mi je, da mi leze dišavina v telo, vse do konca prstov na nogi. Često se mi je pripetilo, da sem pokadil pet do šest čador, a da se učinek ni prikazal... Tokrat pa je nastopil pri tej priči. Neutegoma sem začutil, da vse stvari postajajo lahke!... lahke!... in da ni nobena reč več pomembna in da je takisto vse v najlepšem redu...

Bilo nas je osem moških v izbani, ne všteti strežnika, ki je stopical sem ter tja od mize do mize, obut v klobučevino, da ni dvignil niti trohe prahu. Sence so bile ob rdečem svitu plamenov neznansko velike in pomalem sem začutil, da so žive in da se jim mnogoličnost in pestrost venomer veča.

Nasproti meni je ležal Indijanec, ki je imel še prerijsko pričesko: dve so kolji peresi sta mu viseli na uho. Ko je čakal na drugo kajo, se je obrnil na Patricija v starem plemenskem jeziku, kjer se beseda nadomesti z gibanjem rok in prstov. To je znatno manj utrudljivo in urnejše od glasu... Morada malce manj umljivo... Vendar kdor pije opij, razbere toli naglo sleherno stvar... Roke, prsti so švigali sem in tja, se spajali, se razklepali, posnemali krilečo perot, lazečo kačo...

Ena teh kretenj me je zanimala: Indijanec si je vtikal palec v izrez pri

svojem telovniku in štirje prsti, ki so ostali zunaj, so veselo mahali.
— Kaj pravi? sem se okrenil k Pastriciju.

— Da naj ga v uho piše...
— Kaj pa?
— Vsel!

A. D.

Dr. B. Škerlj

Skrb za abnormalne otroke

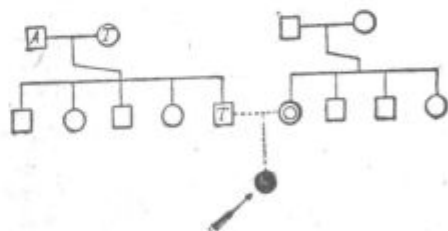
Nekaj o delovanju Pedološkega zavoda v Pragi

Problem duševno anomalnih otrok skušajo v novejši dobi rešiti na razne načine. Na Češkem so v to svrho l. 1910. trije socijalno čuteči možje: univ. profesorja Matiegka in Čáda in ravnatelj Dolenský ustanovili iz najplemenitejših teženj praški Pedološki zavod. Po smrti ravnatelja Čáde je prevzel njegovo mesto univ. doc. in ravnatelj Ernestina Herfort. Zavod je od l. 1923. priključen institutu za antropologijo in demografijo na Karlovi univerzi, posluje pa v prostorih meščanske šole, ki jih je dal na razpolago mestni magistrat; ta daje v zvezi z državo tudi stalne podpore za poslovanje.

Z delom Pedološkega zavoda naj se znanim čitatelje na osnovi lastnih študij in opazovanj na tem zavodu. Osnovno delo za nadaljnje raziskavanje se vrši ob sobotah popoldne. Če ob tem času obiščemo zavod, vidimo, da se je izpremenil v nekak ambulatorij, kjer se v svrhu preiskave osebno predstavljajo med tednom najavljeni otroci in mladostniki (probandi). Povprečno 8—10 mladostnikov s svojimi starši (večinoma materjo), bližnjimi sorodniki ali varuhji sedi okoli dveh miz in čaka, da pridejo na vrsto. Sledimo takemu revčku (kajti večinoma gre tu za duševno anomalne otroke) po vsej poti, ki jo mora prehoditi, da končno dobé njegovi spremljevalci nasvet za zdravljenje (ali tudi kar potrebno zdravlilo), potem nasvet, kakšno šolo naj poseča, v kakšen zavod bi morda spadal i. t. d.

Najprej mora s svojim spremljevalcem h gospodu, ki sprejme natančno anamnezo. Tu zvemo, kako se je mladostnik rodil, v kakšnem stanju je bil takrat on, v kakšnem mati, katere otroške bolezni je že preстал, kako spi, kaj in kdaj je in pije; ali in kakšne napake značaja ima (n. pr. lažnivost); če hodi v šolo, kako se uči, kako se tam vede; kadar je potrebno, pošlje

zavod dotični šoli vprašalno polo, ki jo mora razredni učitelj vestno izpolniti in vrniti zavodu, ki tako dobi morda novo podlago za zdravljenje. Razume se samo ob sebi, da je anamneza tem točnejša, čim inteligentnejši in čim bližji sorodnik je spremljevalec (spremljevalka). Predvsem je dobrodošla mati. Kadar odgovarja spremljevalec z zavestjo, da bo svojemu neboljčniku le koristil, ako čim natančneje izpove, kar ga vprašajo, tedaj dobimo najboljše anamnezo. Dostikrat je seveda tudi jako pomanjkljiva, predvsem, kadar je otrok že v kakem zavodu, kjer o njem ne vedo veliko — zlasti velja to za sirote iz sirotišnice in najdeniščnice; uradni spremljevalci po navadi ne vedo veliko o otroku, še manj pa o sorodstvu, dasi je, kakor bomo takoj spoznali, tudi to jako važno.

A = težki alkoholik,
T = tuberk. pljuč.

Probandka slaboumna.

Ko smo namreč »spoznali« zunanje pojave probandovega življenja, kakor nam ga je odkrila anamneza, moramo skušati spoznati tudi to, kar mu je vrojeno, kar je povzročilo tiste dejstve in pojave, ki smo jih spoznali pri sprejemu anamneze. Z anamnezo začnemo razumevati, včasih tudi res razumemo, to, kar imenuje veda o dednosti *fenotip* (zunanji videz); s tem pa, da skušamo dobiti čim več podatkov tudi o rodbinskih članih, moremo vsaj nekoliko spoznati tudi *genotip*, to, kar

mu je, kakor smo rekli, vrojeno. V ta namen sestavi starejši gospod, učitelj, mož, ki pozna ljudi, ki ve, kako treba izpraševati, da izve res to, kar rabi, *rodovnik* preiskovanca. V rodovnikih imamo za moške in ženske posebne znake: krog pomenja žensko, majhen kvadrat moškega (glej sliko!). S puščico označimo mladostnika, črtkane črte pomenjajo nezakonska razmerja, manjši krog in kvadrater v večjem pomenjata samomor i. t. d. Za bolezni imamo kratice (ali jih označimo barvasto); o vsakem članu rodovnika moramo izvedeti čim več, kakšne bolezni je imel ali ima, v kaki starosti je umrl, pri čemer moramo posebno paziti na umrljivost otrok do 4. l., za kar imamo tudi poseben znak. Pri ženskah moramo zvedeti razen porodov tudi splave in pod. Rodovnik začnemo delati pri mladostniku in nadaljujemo potem po generacijah in rodbinah nazaj, kakor daleč pač moremo. Po navadi pa smo lahko zadovoljni, če izvemmo, kar potrebujemo, o treh generacijah: o otrokih, starših in dedih. Prav pogosto opazamo, da se v rodovniku izvestne bolezni ali napake ponavljajo, ali, če že ne iste bolezni, vendar cela skupina bolezni in napak, iz katere lahko sklepamo na preiskovančev genotip, ki nam kaže stopnjo degeneracije dotične rodbine in mladostnika. Rodovnik priložimo anamnezi.

Zdaj pride preiskovanec na *antro-pometrični* oddelek, kjer mu določijo glavne mere (celo višino, višino čoka, seženi; dolžino, širino in višino glave; obod glave, obode prsnega koša); tu ga stehata in preizkusijo silo desne in leve roke — vse to s posebnimi pripravami, ki so primerno sestavljene. Določi se tudi barva oči, las in kože, stanje zobovja (mlečno ali trajno, v kateri stopnji razvoja je, kateri zobje so pokvarjeni, kateri manjkajo i. t. d.). Podatke tega merjenja, zapisane na posebni poli, tudi priložimo spisu in sedaj mora proband k zdravniku.

Zdravnika, ki proučita dosedaj doznane izsledke, preiščeta mladostnika *telesno* čim natančneje. Določi se n. pr. delovanje srca, pljuč, stanje morebitnih akutnih bolezni, stanje okostja, mišičja, tolšče, skrivljenost hrbtenice; zabeleži se celotno stanje (status), celotni sestav (konstitucija) telesa, ki je izraz delovanja žlez z notranjim izločanjem (inkrecijske žleze). Na ta način skušamo doseči čim večjo po-

polnost *genotipične* slike preiskovanca, ki se izraža na zunaj v vidnih pojavih (fenotip). Zdravnika zapišeta svojo natančno diagnozo in ko imamo tako zbrane podatke vseh dosedaj obiskanih preiskovalcev, pride na končno postajo — k *psihijatru*.

Tu je običajno zbran krog poslušalcev: učiteljev, visokošolcev, stipendistov tujih držav — vse z namenom, da se naučijo ne samo spoznavati zunanje pojave bolezni (fenotipično sliko bolezni), temveč tudi, in to morda v prvi vrsti, da se naučijo ravnanja s takim bolnikom in spoznavati stanje duševnosti in njen odsev (korelacijo), ki se redno, pa ne vedno, izraža v telesnem razvoju. Včasih so ravno najhujše in neozdravljive duševne hibe, človek bi rekel, kar rafinirano zakrinkane po vsaj navidezno zdravem telesu, po neustrezajočem živahnem vedenju bolnika i. t. d. Tako nam n. pr. eretičnost pacienta (živahnost, izražena včasih v prekomernem zanimanju za okolico, nemirnost, razburljivost in razburjenost) lahko popolnoma zakrije velike inteligenčne defekte, ki jih odkrijemo šele po izkušenih psiholoških metodah. Zanimivo bi morda bilo natančneje opisati te metode, še zanimivejše izsledke, toda s tem se v tem kratkem opisu delovanja in pomena Pedološkega zavoda ne moremo baviti.

Namen in pomen Pedološkega zavoda je predvsem v delu zadnje postaje — psihiatrične, pri čemer pa nikakor ne smemo omalovaževati dela in izsledkov ostalih opazovalcev, ki so bolj ali manj podstava za psihiatrovo delo. Glavni namen je v tem, da se v zavodu določijo duševne bolezni in abnormalnosti otrok, da se pacientom pomaga: 1.) z *medicinskimi* leki, 2.) z navodili za *vzgojo*, 3.) s tem, da se abnormalni otroci iz splošnih šol izločijo in pošljejo v *pomožne šole* (razrede), da se *nadzorujeta njihov nadaljnji razvoj in vzgoja*, 4.) da se otroci in mladostniki nameščajo v *posebnih zavodih* (n. pr. »Ernestinum« v Pragi), kjer so pod zdravniško-psihiatričnim nadzorom, ter se priučijo, ako je to mogoče, vsaj enostavnim poklicem, da postanejo koristni člani družbe. Iz takih zavodov izhajajo na pr. vrtnarski pomočniki, čestni pometalci i. t. d.

Razume se, da je organizacija Pedološkega zavoda zahtevala ogromno dela, da zahteva stalen stik ne samo z drugimi zavodi in socialnimi napra-

vami, temveč tudi stalno sodelovanje vseh šol. Zavod mora poznati kolikor mogoče vse učitelje v poštevi prihajajočih šol, kajti dogaja se, da otrok pod vodstvom drugega učitelja uspeva čisto drugače in se tako izogne pomožni šoli. Veliki pomen Pedološkega zavoda za mladino je po vsem tem jasen, kajti cilj mu je: pomoč otrokom, pomoč mladini, ki se abnormavno razvija bodisi zbog vrojenih anomalij ali pa zaradi neprimerne vzgojne okolice.

Drugi namen zavoda je *znanstven*: zbira naj čim več gradiva ne samo o abnormálnih, temveč tudi o normalnih otrocih, da lahko določujemo, potem ko smo po statističnih in matematičnih metodah dognali *srednje vrednosti* za različne starosti, pa tudi v različnih poklicih, *odklon* od sredine in od normalnosti tako v telesnem kakor v duševnem pogledu. Normalnost seveda ni točno v sredini, temveč se suče v izvestnih mejah okoli nje (lahko torej govorimo o zgornji in spodnji meji normalnosti). Tudi tu je pomen dela Pedološkega zavoda jasen: še le če vemo, da je kak mladostnik *pod* mejo

normalnosti, lahko sklepamo, da je pomoč potrebna.

Dobri uspehi zavoda so povzročili, da se nanj obračajo ne le Pražani in najbližji okoličani, temveč kdorkoli z dežele, ki misli, da se mu treba o doždevno abnormálnem otroku *brezplačno* posvetovati s strokovnjaki. Siromašnim izposluje zavod znižano vožnjo na železnicah; zdravila, ki jih smatra zavod za potrebna, daje revnim ljudem sam ali pa jih dobivajo po priporočilu zavoda pri svojih bolniških blagajnah zastoj. Zavod skrbi za morda potrebno klinično preiskavo i. t. d.

Zeletj bi bilo, da bi tudi pri nas pozvani činitelji (ljubljska mestna občina, šolski, socialni in zdravstveni uradi in naprave) preudarili, ali ne bi bila potrebna in koristna ustanovitev podobnega zavoda, ki ne zahteva prevelikih gmotnih sredstev in ki bi obenem olajševal delo učiteljev, vršil nekako pripravljalo delo za poklicno posvetovanje poznejše starostne dobe ter zbiral znanstven material za telesni in duševni dvig našega naroda!

A. M. Karlinova

Malajske živali

Nekateri učenjaki trde, da se je človek prav na tem azijskem polotoku razvil iz opice, ker se tod dobi toliko vrst zapadnoafriških ptičev in žuželk; toda kar vedo najnovejša raziskavanja povedati, da ne izviramo mi od opice, nego opice od nas in da je moč šla njim v zobe, nam pa v možgane (odtod naše čedalje slabše zobovje!), ta trditev pač ne more držati. Vzlic temu je vredno nekoliko preštudirati favno tega vročega azijskega predela.

Ni moj namen govoriti o tigru, o čigar navadah in krvoločnosti so čitatelji že davno poučeni, tudi ne o slonu, ki jih je največ v malo posečani nezedinjeni državi Kelantanu, tudi ne o leopardu, tej lepi pisani mački, ki se tako tiho plazi v visoki, žoltozeleni alangalangski travi; tudi o nosorogu bi omenila le to, da vidiijo Kitajci in Malajci v njegovem rogu nekako sredstvo za moč in da so celo mnogi belci uverjeni, da doseže človek, ki pije vsak dan iz takega roga, visoko in čilo starost. Kitajci ga nekoliko nastrgajo, pomešajo

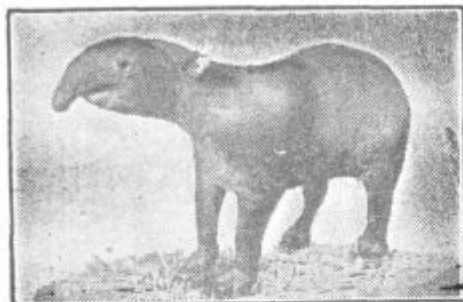
prašek z vodo in ga puste čez noč; drugo jutro ga dajo bolniku, ki od njega zanesljivo ozdravi. Po nosorogovem rogu vsepovsod na Malajskem tako povprašujejo (da o Kitajcih niti ne govorim), da plačajo včasih za en rog do pet sto dolarjev (nad 14 tisoč Din). V tukajšnjih džunglah prevladuje največ manjši, dvorožni nosorog, čigar koža nima tako globokih prečnih gub.

Najstrašnejša žival pragozda je seladang, divji bivol, ki se ne ustraši niti tigra; čez prsa meri pet čevljev, še širše pa je njegovo široko plosko rogovje.

Žival, ki o njej pri nas doma zelo malo vemo, je tapir. Po velikosti se more primerjati s štiri do pet mesecev starim teletom, toda je mnogo bolj neokreten in ima čuden gobec, ki bi se prav za prav smel imenovati rilec. Odrasla žival ima črno glavo, prsa in noge; ta črna barva preide na trebuhu in ledjih brez prehoda v svetlo rmenino. Mladi tapirji so tolstejši, so rjave barve z mnogimi belimi marogami in spo-

minjajo na prašičke. Tapir je ena izmed najstarejših živali na zemlji.

Prav tako zanimiv je pangolin, ki ga navadno ljudstvo imenuje »opasano žival«, ker ima nekak luskinast pas; toda južnoameriški armadillo, ki mu neki

Sivi malajski tapir

nalikuje, je manjši, ima širše pasove in se ume zviti v klopčič: živi največ v pragozdih južnoameriških ekvatorialnih držav. Pangolin je večji, ima manjše »luske« in ne »pasove«, dolg, prav tako roževnast rep in živi v indonezijskih džunglah. Hrani se z mravljami, je ljubeč in seveda docela neopasen.

Pritlikava srna je druga taka nedolžna živalica teh predelov, zelo nežne konstitucije, zelo ljubka in boječa: po velikosti sodi v vrsto evropskega divjega zajca.

Opic je tu neverjetno mnogo; ponekod se upajo celo do cest, kjer moledujejo potnike za sadje in orehe. Toda opice so poglavje zase: preveč človeške so! Saj se jih skoro ne moreš otresti!

Izmed velikih živali bi hotela omeniti še dugonga (morsko kravo), ki živi v teh vodah. Iz njegovih zob izdelujejo domačini zelo lične cigaretné ustnike, toda moje čitatele utegne dosti bolj zanimati okolnost, da so po sodbi Malajcev solze morske krave tisto ljubavno sredstvo, ki nikdar ne odpove. Seveda se mi vsiljuje vprašanje, kako pripraviti morsko kravo do jokanja in kako prestreči njene solze...

Favna postane uprav grozotna, kadar prideš do kač. Med njimi velja posebno omeniti tako imenovano kraljevsko kobro, žoltorjavo plazilko, ki doseže velikost štirinajstih do petnajstih čevljev (do 4 in pol metra) in svojo žrtev ne samo napade, nego jo tudi zasleduje. So tudi še druge vrste kobre,

ki so prav tako nevarne, ki pa jim nedostaja »naočnikov« indijske naočarke. Kadar je le-ta razdražena, se vzpne kvišku in vrat se ji neverjetno napihne, njene majhne črne oči žare kot oglje in sovražnika uprav hipnotizirajo. Vodne kače, katerih rep je sploščen nalik veslu, so takisto zelo strupene. Zaradi njih in krokodilov je treba biti v bližini rek zelo oprezen.

Kuščarjev je tu dobiti vseh vrst: leteče kuščarje, dalje tako zvane gekke, ki se vtihotapijo v liše ter uničujejo vsakovrsten mrčes, majhne sivorjave kuščarje, ki so tako domači, da mi skočijo na nizo in na knjigo ter mi hlatajo po mušicah na mojih prstih in se v mojem klobuku počutijo kakor doma. Razen njih pa moram omeniti tudi manj prijetne tovariše: kakerlake in škorpione, katerih pik zelo boli, stonoge, žabe in krastače, pajke in velike molje, ki si kaj radi izberejo moj vrat za odpočivališče, dalje leteče mravlje, ki bi

Malajski babun

menda iz neodoljivega nagona rade preiskale notranjost mojega nosu, in muhe, ki se najbolj zanimajo za moje oči.

Daže je tu doma majšina zelena muha, imenovana »dindang«, ki je nekoliko podobna španski muhi; pečeno jo porabijo za otrovanje nevšečnega človeka. Kdor použije le eno muho, bo samo zbolel, opasno sicer, a vendar ne življenskonevarno; če pa kdo poje več pečenih in zdrobljenih muh, dobi vnetje trebušne mrene ter kmalu umre.

Med najnevarnejše živalce pa spadajo brez dvoma pijavke. Nekatero so zelene, druge, še nevarnejše, imajo rmenne maroge na hrbtu in temen trebuh. Prisesajo se skozi nogavice na noge ter jih je treba doma oprezno izdreti. Srbečica kmalu poneha, razen če nisi brodil po strupenem močvirju, kar

ima za posledico dolgotrajne zelo boleče rane. V džungelskem grmičevju se te tudi kaj radi primejo klôpi, ki so tako majhni, da jih le stežka odkriješ, in ki se prisesajo nate, da misliš zblazniti od neznosne srbečice. Toda najhujše so vendarle tako zvane »rdeče« mravlje, ki se najraje drže grmovja, v ostalem pa so povsod pričujoče; gnezdo si spredejo iz svežih listov. Te mravlje roje na vseh vejah, na vsakem posekanem deblu in nadlegujejo potnike s čudovito vztrajnostjo in krvoločnostjo.

O nevarnih moskitih, ki delajo iz tropičnih krajev pekel, pa je bilo že dovolj napisanega...

Novi izsledki o človeški krvi

Raziskavanja zadnjih 25 let so pokazala, da je kri nositeljica nekaterih snovi, ki se podedujejo. Če se primešajo sokrvici — serumu — kakega človeka rdeča krvna telesca iz krvi drugih oseb, tedaj se pod nekimi okoliščinami primeri, da se krvna telesca sesedejo, in sicer se je izkazalo, da se to pripeti samo v primeru, ako spadata obe osebi: tista, ki je dala serum in ona, ki so ji odvzeli rdeča krvna telesca, v neke določene »krvne skupine« ali družine, ki jih razlikujemo četrto vrst.

Ne glede na to, da je to spoznanje silno zmanjšalo nevarnosti pri prenosu — transfuziji — krvi, so ti poskusi, ki so jih znanstveniki in zdravniki napravili na tisoč in tisoč ljudeh, rodili tudi važne izsledke in ustvarili oporišča za raziskavanje o podedovanju. Zakaj neko dete karakterističnih lastnosti te ali one krvne skupine pač ne more dobiti drugače kakor, da jih podeduje po očetu ali materi. Seveda pa s tem ni rečeno, da jih otrok mora podedovati; pri tem ali onem lahko manjkajo, čeprav sta jih oče in mati imela. Ta dognanja so v zadnjem času že večkrat uporabili pri sodnih obravnavah, kjer je šlo za dognanje očetovstva.

Čeprav v zanesljivost te metode nihče več ne dvomi, vendar je moči z njeno pomočjo doprinesiti samo negativni dokaz, in še tega samo v petini vseh primerov.

Dokaže se lahko, da ta ali oni možki ne more biti oče, če nima istih krvnih lastnosti, ki so jih izsledili pri detetu, ki

jih pa pri njegovi materi tudi ni bilo moči ugotoviti. Raziskavanja o krvnih skupinah so dognala, da so pri različnih ljudeh tudi neke individualne razlike v njihovi krvi. To dognanje je prof. Zangenmeister iz Königsberga (Kraljevega Gradca) zapelo v nadaljnja raziskavanja, ki so ga dovedla do rezultatov velevažnega teoretičnega in praktičnega pomena. Od njih si obeta velikega napredka vse naravoslovje zlasti pa moderna medicina.

Zangenmeister je domneval, da morajo biti poleg onih individualnih razlik v krvi, ki so jih vzeli za podlago pri razdelitvi krvi v štiri skupine, še druge individualne krvne posebnosti in mnogo si je prizadeval, da jih dožene.

Težavni poskusi, ki jih je napravil Zangenmeister skupaj s fizikom prof. Gansom, so pokazali naslednje: Ako se pomeša krvni serum kakega novorojenčka s serumom njegove matere ali njegovega očeta, tedaj se pod nekimi določenimi okoliščinami spremeni svetlost mešanice, ki pa izostane v primeru, da se detetov serum zmeša s serumom kake tretje, povsem tuje osebe.

Sprememba svetlosti je silno malenkostna in jo je moči dokazati samo s prav občutljivimi optičnimi instrumenti. Zangenmeister se je v ta namen posluževal Zeissovega fotometra, ki kaže na ta način, da se svetloba, ki vpada v poševni smeri, na temnejšem serumu močnejše ukoni, kakor na popolnoma čistem. Reakcija poteče v nekaj urah.

S tem je bilo dokazano, da ima krvni serum novorojenčka neke individualne lastnosti, na čijih podlagi je moči dognati detetovega očeta in mater.

Na starejših otrokih in na živalih takih poskusov doslej še niso napravili v večjem številu. Vzlic temu pa sodijo, da bi se pri mešanju serumov, tudi pri njih pokazale enake reakcije. Vendar pa bo treba to šele natančno preizkusiti. Dobljeni rezultati bodo končno odločili, v koliko se bo ta metoda mešanja krvnih serumov moga uporabljati v praktične svrhe, zlasti kot dokazovalno sredstvo pri sodnijskih obravnavah in v sistematični gojitvi gotovih plemenitih živalskih vrst.

Mimo teh velevažnih izsledkov pa so raziskavanja še pokazala, da je na slinčen način moči dognati tudi nosečnost. V ta namen se pomeša krvni serum določne ženske z nekim ekstraktom, na-

pravljenim iz iztrebkov pri porodu. Če je bila ženska zares noseča, tedaj mešanica izpremeni svetlost, česar v nasprotnem primeru ni opaziti.

Tudi v drugih področjih so z metodo mešanja krvnih serumov dosegli že lepe uspehe. Zangenmeister in njegova asistentka gđc. dr. Kriegerjeva sta dognala, da je moči na ta način ugotoviti tudi obolenje na različnih veneričnih boleznih, in to v teku ene ure, dočim se sedaj poslužujejo zdravniki v ta namen kompliciranih reakcij, ki trajajo ves dan in še več.

Znanstveniki in zdravniki pričakujejo, da bodo na podlagi teh novih izsledkov mogli ustvariti vrsto novih seroloških reakcij, ki bodo v prid medicini in bodo razen tega pomagale pri raziskavanju mnogih bakterioloških in biokemičnih problemov.

Uresničevanje orjaških načrtov

Še danes nismo povsem na jasnem, kako so stari Egipčani gradili svoje piramide, ki so se nekaj prištevale med sedmera čuda sveta. Kako je bilo mogoče nekaj v tako primitivni dobi obvladati toliko kamenite gmote?

Če bi se stari Egipčani, ki so znali mnoge umetnosti in ki so bili tedaj pač najbolj civilizirano ljudstvo na svetu, mogli danes razgledati po zemlji, tedaj bi ostrmeli. Ne bi se mogli načuditi vsem ogromnim napravam, ki si jih je zgradilo današnje človeštvo z neštivilnimi rafiniranimi pripomočki, ki jih je po tisočletnem trdem boju izvilu prirodi.

Takoj v svoji nekdanji domovini bi našli vzgled silne podjetnosti in velikopoteznosti današnjega človeka: sueški prekop. Dve morji, ki je bilo iz enega v drugega poprej moči priti samo po kopnem, z ladjami pa le po velikanskem ovinku okoli Afrike, je človek zvezal s širokim in globokim prekopom. Velikansko celino je presekala na dvoje. Nu, izkopati kanal nazadnje ni bogve kakšno delo. Mnoge evropske države imajo gosto mrežo plovnih kanalov, ki so jih kopali precej dlje kot sueški prekop. Ali častna je odločitev: s šibkim močmi človeških rok spojiti svetovna morja in popraviti, kar je zakrivila majka zemlja v svojem geološkem

preobražanju, ki mnogokrat ni ustrezalo potrebam zemljanov. To je značilno za miselnost sodobnega človeštva, ki ne priznava nobenih prirodnih meja in zaprek.

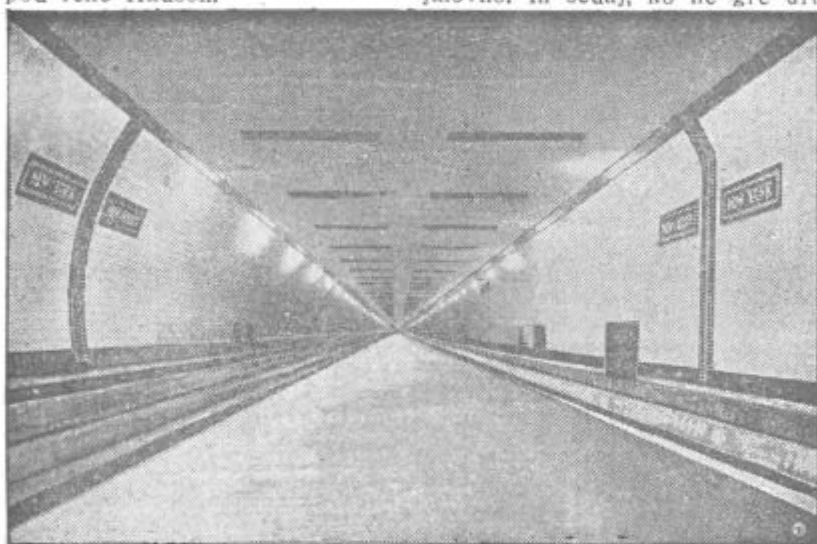
Pri vsem tem pa ideja prekopa niti ni nova. Že Egipčani, ki so bili spretni graditelji kanalov, so se l. 1400. pred Kristom nekajkrat postavili graditi prekop, ki bi spojil Sredozemsko morje z Rdečim morjem. 900 let pozneje jim je takšen prekop zares uspel, toda v naslednjih stoletjih je spet propadel in polagoma ga je zasul puščavski pesek.

L. 1859. se ga je iznova lotil Francoz Lesseps. Pridobil si je graditeljsko pravico za 99 let in po neizmernih naporih in stroških — kanal je stal eno milijardo dinarjev, kar je bilo za tiste čase ogromen denar — se mu je prekop nazadnje le posrečil. Danes je domala že zastarel; zasenčila so ga še večja dela. Med svetovno vojno so preko kanala zgradili železnico, ki je s kanalom presekana kontinenta na novo spojila v celoto.

Kaj bi šele dejali Egipčani, ko bi mogli slišati brnenje orjaških letal in zrakoplovov, ki čisto križarijo nad njihovimi ponosnimi grobovi, ne meneč se za prirodne in umetne meje med državami, ne meneč se za nebotična gorovja in za morja, ki ločijo kontinente. Pa

zakaj bi posegali tako daleč, išoč primerov med čudesi modernega prometa. V Newyorku so nedavno dovršili tunel, ki pod zemljo spaja Newyork z New-Jerseyem in ki omogoča avtomobilom najhitrejši in najugodnejši prehod iz enega kraja do drugega. Gradnja tunelov pod zemljo, zlasti pa še pod vodo, je dolgotrajno in naporno delo, ki napreduje silno počasi. Treba se je posluževati zapletenih in dragih pomožnih naprav, če se noče lahkomišlno tvegati mnogo dragocenih življenj, ali celo vsega načrta. Sedem let so vrtali »Holandov tunel«, kakor se imenuje po svojem graditelju inž. Holandu. Dolg je 3 km in širok 15 m; skoro polovica ga leži pod reko Hudson.

Skoro prav tako gigantski je načrt, s katerim so se mnogo let ukvarjali v Italiji, ki mu je pa šele oblastna beseda Mussolinijeva pripomogla k uresničenju. Sredi Albanskih gora leži Nemij-sko jezero, ki ima dobrih 5 km v obsegu in je globoko kakih 34 m. Na tem jezeru sta se pred mnogimi stoletji potopili dve ladji rimskega cesarja Caligule. Kakor vedo povedati ustna izročila in razne razbitine, ki so jih v teku let potegnili iz jezera, sta bili to dragoceni ladji, v katerih je bilo nakopičeno bajno bogastvo — lastnina cesarja, ki je umel uživati, kakor malokateri z rimskega prestola. Vse prizadevanje dvigniti potopljeni ladji, se je doslej izjalovilo. In sedaj, ko ne gre drugače,

Holandov tunel, ki veže Newyork in New Jersey pod 1600 m široko reko Hudson. Dnevno zdrči skozenj 80.000 do 100.000 avtomobilov

Kako težko je graditi predore pod vodo, se vidi iz tega-le preprostega računa: Simplonski tunel, ki je dolg domala 20 km in potemtakem najdaljši tunel na svetu, je stal mnogo milijonov manj kot Holandov tunel. Inž. Holand ni več doživel dovršitve svojega genialnega dela: kratko pred otvoritvijo je umrl na posledicah prenapornega duševnega dela. Omračil se mu je um. Kako zapletene so naprave za vzdrževanje tega tunela, o tem si lahko ustvarimo vsaj približno odgovarjajočo sliko, če omenimo, da je bilo treba za zračenje tunela, za odvajanje plinov, ki jih izpuhavajo motorji, postaviti velikanske ventilatorje, ki jih ženejo električni motorji za 6000 konjskih sil.

bodo jezero izpraznili. Velike črpalke na električni pogon bodo morale nekaj mesecev, neprestano noč in dan izčrpavati vodo. Danes že delajo s polno paro. Vsak mesec se jezerska gladina zniža za okroglo poldrugi meter. V dveh mesecih je vpadla za 3 m in ob bregovih so se jeli iz jezerskega dna že prikazovati prvi svedoki starega veka. Najprvo pristanišče, ki je najbrže služilo za pristajanje obeh cesarskih ladij. Še 9 m vode bo treba izčrpati, pa upajo, da se bodo pomolili iz dna vršički ladijskih jamborov.

Toda duhu modernega človeka ni dovolj, da osuši majhno jezerce. On že sanja o morjih. Na Nizozemskem bodo osušili ogromno Zuidersko jezero in re-

šili obširne predele plodne zemlje, ki jo je nekdanj poplaval morje. Tam, kjer se jezero stika z morjem, bodo zgradili ogromen nasip, ki bo preprečil nadaljnji dotok morske vode tako, da se bo jezero polagoma samo od sebe posušilo.

Dandanes gremo še naprej: Veliko Britanijo, ki si jo danes že ne moremo predstavljati drugače, kakor otok (čeprav trdijo nekateri geologi, da Temza nekdanj ni bila nič drugega kot podaljšek reke Ren), nameravajo tesneje prikleniti nazaj k evropski celini. V ta namen bodo med Dovrom in Callaisem zvrtili tunel pod Rokavskim prelivom, o čemer je »Življenje in svet« že poročalo.

Sredozemskega morja. To bi dosegel na ta način, da bi dal morski ožini Gibraltar in Dardanele zajeziti z ogromnimi nasipi. S tem bi se dotok vode v Sredozemsko morje tako zmanjšal, da bi ogromne vodne množine polagoma izhlapele. Reke, ki bi se še iztekale vanj, bi bilo moči uporabiti za proizvodnjo ogromne množine električne energije. Če se bo ta načrt kedaj uresničil — odvisno je to seve od vseh držav, ki leže ob Sredozemskem morju — tedaj bodo Evropi in Afriki prirastli ogromni areali plodne zemlje, ki si jo bodo razdelile med seboj prizadete države. Kolikega pomena bi bilo to za nekatere izmed njih, ki ne vedo, kam s svojo emigracijo, si pač lahko mislimo.

Nemijsko jezero, ki pokriva površino poldruega kvadratnega kilometra

Prav tako nameravajo zvrtili železniški predor tudi med Španijo in Afriko, tako da bosta Evropa in Afrika en sam kontinent. Kakor vse kaže, danes nismo več tako zelo oddaljeni od utopij pisatelja Kellermanna, ki je opisal zgradbo tunela med Evropo in Ameriko. Od njegovih fantastičnih idej se je doslej že marsikaj uresničilo in morda bi inženjerji že resno delali načrte za podoceanski tunel, ako se zrakoplovstvo medtem ne bi tako neverjetno izpopolnilo.

Ne gre zaključiti primerov o čudih moderne tehnike, ne da bi omenili največji projekt, ki se je z njim kedaj ukvarjal človeški duh. Neki nemški inženjer je izdelal načrte za osušenje

Ogromni kompleks, ki ga danes zaliva Sredozemsko morje, bi skoro ves postal goden za naseljevanje. Od ogromne vodne planjave bi ostali samo dve manjši jezera. Nu, pa to je za enkrat le sen gigantov, ki mu bo šele čas dal konkretnjšo obliko.

NOVO GLAVNO MESTO

Sovjetska republika Moldavija, ki je bila ustanovljena ob mejah rumunske Besarabije iz ozemlja Ukrajine, ima od letos novo glavno mesto Birzulo namestu dosedanje Balte. Birzula leži ob progi Odesa-Kijev; v nji se križa železnica, ki prihaja od rumunske strani.

Človek in priroda

Ne mislimo pod prirodo zgolj pokrajino z njenim življenjem, tudi ne našo Zemljo, celo ves solnčni sestav nam ne zadostuje. Priroda, ki bomo o nji izpregovorili je Vsemir, ki nima začetka ne konca in ki je brez mej v času in prostoru.

Elis Strömgen navaja v svoji knjižici zvezdoznanskega drobiža to-le ljubko anekdoto: Pred nekaj leti je obiskal neko ameriško zvezdarno odličen politik. Bilo je baš v času hudega volilnega boja med Bryonom in Taftom. Z zreljšča ogromnega teleskopa se je videla prekrasna zvezdna noč in gost je zamišljeno poslušal zvezdoznanca, ki mu je razlagal pota posameznih zvezd. Naposled je vprašal: »Ali so ti milijoni zvezd v resnici taka solнца kot je naše Solnce?« »Kaj pa da.« je odvrnil učenj astronom. In te zvezde imajo svoje planete, kakor jih ima naše Solnce?« »Brez dvoma!« — »Ali je na teh planetih tudi življenje?« — Tega še ne moremo dokazati, vendar je zelo verjetno, da je.« Politik je umolknil, se malce zamislil in potem dejal: »Potemtakem je absolutno vseeno, ali bo izvoljen Bryon ali Taft!«

Ta zgodbica ima ta-le smisel: Spoznanje neskončnosti časa in prostora lahko mislečega človeka docela presune: marsikateremu je tolažba v življenjski nezgodi in nevolji. Kaže mu, kako malenkostne so zadeve, ki se nam včasih vidijo toli važne.

Če se človek zave relativne brezpomembnosti Zemlje v vsemirju, ako se vživi v misel, da je takih planetov v vesoljnem prostoru več kot zrnc v pesku, več nego kapljic v oceanu, pa če premišljuje še o tem, kakšen je spričo tega človekov položaj v vsemiru, mora občutiti lastno ničevost, hkrati pa tudi vso šibkost svojih spoznanj in brezpomembnost svojega odnosa nasproti prirodi. S to zavestjo prežeti človek bo

misli o prirodi s tiho resignacijo. Ljudi pa bo presojal prizanesljivo in obzrno.

Ne mislimo, da bi morale te vrstice vznemiriti slehernega človeka; marsikdo jih bo že v naprej odklonil kot smešno sentimentalnost, češ, kaj mi je mar, četudi sem pred vesoljno prirodo toliko kot črv, ki ga lahko vsak hip poteptam, da sem le velik pred seboj in da skušam tudi druge prepričati o svoji veličini in to izkoristiti za lastno malho. Če bi pa občutljivejšo dušo vznemirila iz zvezdnega neba izžarevajoča resnica, naj se potolaži kakor njega dni veliki modroslovec Kant: Res smo ničevi pred prirodo, toda naš pomen vzraste, če se spomnimo moralnih zakonov v človeku in če upažimo, kako silen je človeški duh, da je spoznal svoj položaj v neskončnem vesoljstvu, čigar prostor meri z majhnega zrnca prahu, ki se imenuje Zemlja.

Angleški astronom Eddington nas takole uvaja v prostorne odnose v prirodi:

Kapljica vode obsega mnogo tisoč milijonov milijonov milijonov atomov. Vsak atom ima premer ene stotilijontine centimetra. To pa še ni najfinejše delo prirode. Okrog vsakega atoma krožijo manjši elektroni kakor planeti okoli solнца.

Med velikostjo ogromne zvezde, ki je solnce in velikostjo atoma je skoraj v sredini nič manj čudoviti umotvor prirode — človeško telo. Vendar je človek nekoliko bližji atomu nego ogromni zvezdi. Človeško telo šteje namreč 10.000.000.000.000.000.000.000.000 atomov; tej dolgi vrsti ničel bi morali dodati še eno ničlo, pa bi dobili število človeških teles, čijih snov bi — seveda v izpremenjenem stanju — zadostovala za eno zvezdo.

Kakorkoli je tedaj človek po telesu bližji atomu nego zvezdi, je vendar po duhu najbližji zvezdam.

Mladost F. M. Dostojevskega

Oče pisatelja F. M. Dostojevskega, energični, trmasti in častihlepni Mihael Dostojevskij, je bil trdega srca, neusmiljen in težko dostopen. Poleg tega je bil alkoholik. Bil je srednji posestnik ter je imel dve vasi v tverski guberniji. S svojimi mužiki

je bil nenavadno neusmiljen. Ob priliki nekega spora, čigar potek ni bil nikdar točno ugotovljen, so ubili starca na polju njegovi mužiki. Ubijalec so simulirali nesrečen slučaj in pravi krivci se niso našli.

Pisateljeva hči A. F. Dostojevska trdi,

da je Dostojevskij v osebi starega Karamazova opisal svojega očeta. »Oče je vse življenje analiziral vzroke te strašne smrti. Ko je vstvarjal figuro Fedora Karamazova, je imel najbrž na umu lakomnost svojega očeta, ki so morali zaradi nje toliko trpeti njegovi sinovi. Morda ni samo slučaj, da je Dostojevskij nazval selo, kamor pošlje stari Karamazov pred svojo smrtjo sina, Čermašna. (Tako se je imenovala vas, ki je pripadala staremu Dostojevskemu.) To je tem verjetnejše, ker je po mišljenju rodbine opisal moj oče samega sebe v Ivanu Karamazovem.«

Tiranstvo družinskega poglavarja je skušala omiliti njegova žena Marija Fedorovna Dostojevska, hči moskovskega trgovca Nečajeva. Bila je pravi tip potrpežljivih žen. Stari Dostojevskij je ljubil knjige in spoštoval znanost. Navzlic svoji lakomnosti je skrbel za dobro vzgojo svojih otrok, ki jih je poučeval francoski učitelj. Svoje sinove je poslal v enega najboljših privatnih zavodov v Moskvi. Knjige in počitnice na vasi so bile največje veselje bodočega pisatelja in njegovega brata Mihajla, ki je ostal do smrti najboljši pisatelj tovariš. Skupaj sta se vpisala na petrograjski tehniški, ki je bila takrat v zgodovinskem Mihajlovskem gradu. Po besedah nekega učitelja Dostojevskega se je v času njegovih študij ohranilo še mnogo tradicije; tako so vedeli, kje je bila prestolna dvorana carja Pavla in njegova spalnica, ki je postala pozornica znane zarote. Ohranjena so bila skrivna vrata v zidu, odkoder so vodile stopnice iz prvega nadstropja v pritličje in hodnik, ki je vodil v grajsko klet do kavnala, kjer je bil privezan čoln.

Po končanih študijah je stopil Dostojevskij v službo inženjerskega departmana. Pozneje se je dal, kakor sam priznava, »ne vedoč zakaj, z nejasnim in nedoločenim ciljem« upokojiti ter je pričel v začetku zime 1844. pisati svojo prvo povest »Širokmašni ljudje«. Znano je, s kakšnim navdušenjem sta sprejela to delo Nekrasov in Bjelinskij, ki sta videla v Dostojevskem drugega Gogolja. Potem je prišlo razočaranje, neuspeh in nezaupanje v samega sebe. V tem času je zajel Dostojevskega utopistični socializem, do katerega ga je dovedla njegova prejšnja književna navdušenost za romantiko. Fourierov socializem je hotel preporočiti krščanstvo, obnovo humanizma in sicer s pomočjo evangelija, kar je prijalo čustvom Dostojevskega, že iz rane mladosti.

Navdušenost za socializem je približala Dostojevskega »krožku petraševcev«. V majhni hišici Petraševskega so se vsak petek shajali najrazličnejši ljudje. »Najbolj me je iznenadilo pohištvo sobe, ki je v njej sprejemal Petraševskij svoje dobre prijatelje,« je izjavil pozneje eden izmed njih. »Soba je bila srednje velika s staram divanom, neprikladnim za sedenje, par cenenih stolov, stara miza, na kateri je stala sveča iz loja, edina razsvetljava sobe.« Priti k

Petraševskemu ni bilo baš težko, saj se je to posrečilo tudi Italijanu Antoneliju, ki je izdal Petraševskega.

Na sestankih so govorili »glasno brez vsake omejitve« o političnih vprašanjih, predvsem o možnosti osvoboditve mužika, kritizirala se je cenzura, čitali so nova literarna dela, nekateri pa so imeli celo predavanja. To je zagrešil parkrat tudi Dostojevskij, kar je bila njegova največja krivda. Aretacija »petraševcev« se je izvršila po obedu, na katerem je končal Petraševskij svoj govor z besedami: »Današnje družbo smo obsodili na smrt in svoj sklep moramo izvesti.« Ko je zvedel za to, orožniški poveljnik Orlov, je prosil carja, naj mu dovoli, da sme aretirati »revolucije« narje. Na zadevni naredbi je napisal: »Prečital sem vse; stvar je resna in če bi bila resnična le ena sama stvar, je ta do skrajnosti kazniva in se je ne sme trpeti. Bolje je, da se aretirajo, kakor predlagam. Naj se zgodi volja božja.«

Ponoči 23. aprila so vdrl v stanovanje Dostojevskega orožniki in ga aretirali. In točno po osmih mesecih, 22. oktobra je Dostojevskij skupaj z drugimi korakal v košulji na smrt obsojenih po Semjonovskem trgu na morišče. Dostojevskij je z ostalimi obsojenci preživel »v pričakovanju smrti deset minut, polnih groze in brezmejno strašnih.« Toda mesto v smrt je bil v zadnjem trenutku pomiloščen na štiri leta v Sibiriji. (Glej »Pismo Dostojevskega iz ječe«, »Življenje in svet«, knjiga 5., str. 74.)

Mladost je minula. Pričela so se leta »Mrtvega doma« v sibirskem prognanstvu.

Helma Todd, mlada filmska igralka, ki je določena za naslednico Mary Pickfordove v Hollywoodu

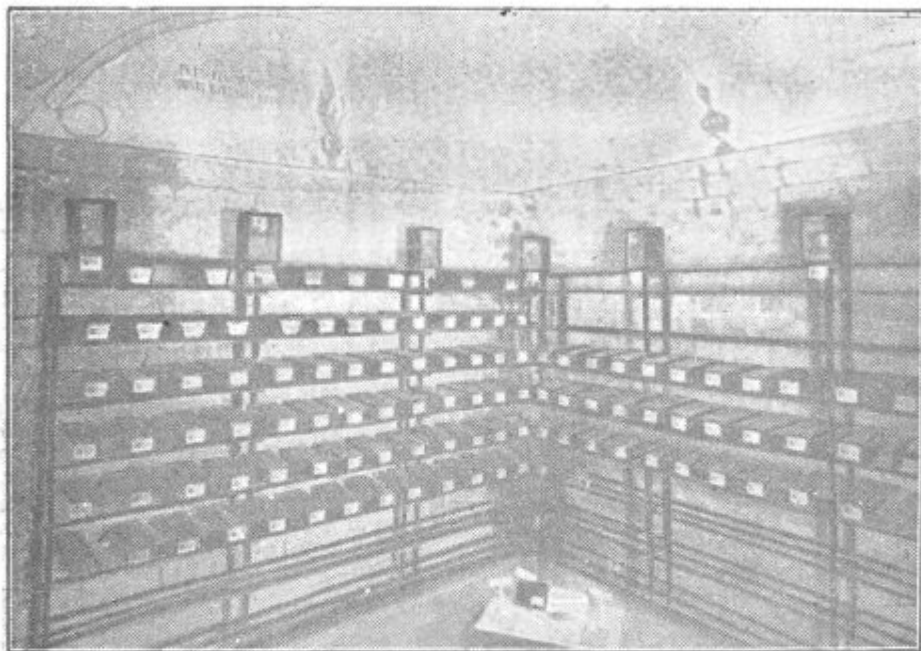
Mara Lindtnerjeva

Slike iz švicarskih gor

Povabljena od drage mi prijateljice izza mladosti na daljši obisk v *Bern*, glavno mesto Švice, sem se odpravila prve dni meseca julija lanskega leta na pot, s katero sem združila še obisk *Rovereta*, mojega rojstnega kraja. Ho-

k vojnemu ozemlju. Tu je strahovito divjala vojna in sledovi se kažejo malone na vsak korak.

Žalostni spomini so me navdajali, ko sem se vozila od Podbrda do Gorice... Do Gorice sem še čula naš jezik, od

Notranjost grobnice v Castel Dante, kjer so shranjene kosti neznanih vojakov, med katerimi so nedvomno tudi kosti naših ljudi

tela sem obiskati že redek krog znank ter videti kraje, ki so mi od otroških let globoko vtisnjeni v spominu in ki so hudo trpeli v svetovni vojni, ker so se na ozemlju okrog in okrog Rovereta odigrale najljutejše bitke.

Iz Ljubljane v Rovereto

Potovala sem čez Gorenjsko skozi Bohinj v Gorico, Videm, skozi dolino Valsugana v Trento in od tam v Rovereto. Dasi sem to pot poznala že od prej, se mi je vendar zdela popolnoma nova, kajti od enega do drugega kraja so se mi odkrивale vedno večje znamenitosti, ki jih nisem še poznala. Ni čuda, saj so vse spremembe nastale med vojno in po vojni in skoro vsi kraji, mimo katerih sem se vozila, so spadali

tam pa je zvenela na uho samo še italijanščina.

V Gorici, ki je malone že vsa restavrirana, se nisem ustavila, marveč sem nadaljevala pot do Vidma, kjer sem prenočila.

Drugo jutro sem se odpeljala proti Valsugani, ki je napravila na me mogočen vtis s svojimi močnimi utrdbami in smelimi cestami v visokem pogorju. Vse te naprave so nastale med vojno in jih Italijani sedaj skrbno vzdržujejo. Ob gorskih pobočjih se razprostirajo obsežni nasadi, ki napravljajo prav lepo sliko, ker je zemlja vsa v terasah z velikimi kamenitimi podzidki.

Mimo slikovitega jezera Caldonazzo sem se po divnih serpentinah vozila iz Valsugane navzdol proti Trentu in dalje v Rovereto.

Rovereto

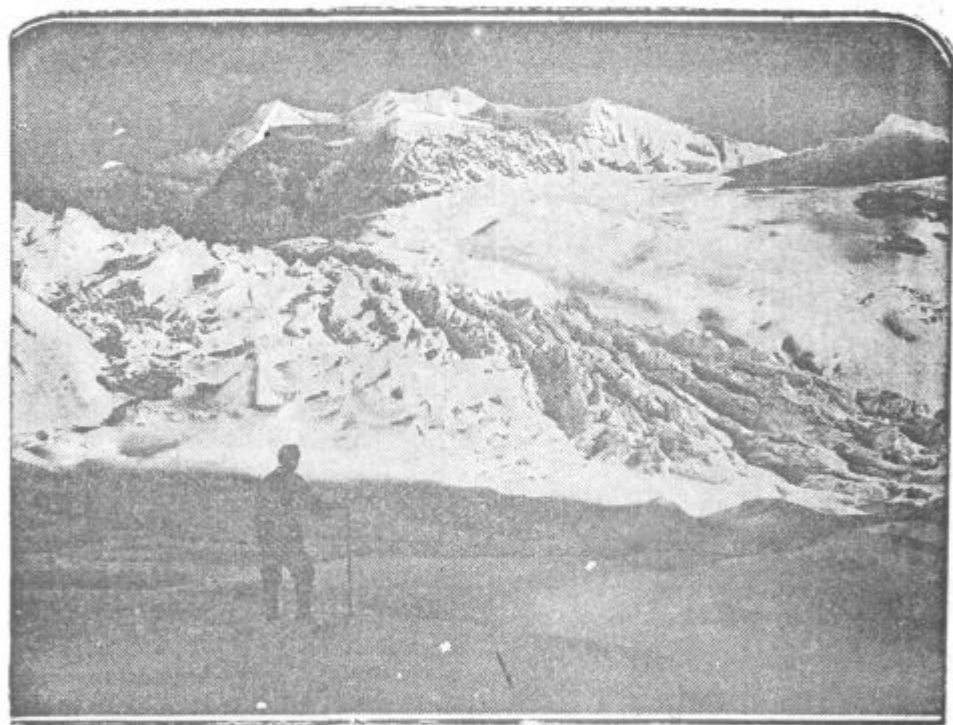
Tu sem ostala pet dni. Za navaden obisk znanega kraja je doba petih dni dolga, prekratka pa mi je bila, da bi si bila podrobno ogledala vse znamenitosti, ki jih je Rovereto za vedno vtisnila vojna. Rovereto, prej veselo mesto, privlačno po svoji mični legi v krogu veličastnih gorskih vrhov in v sredi trtnih nasadov, je sedaj čuvar nešteti grobov.

Če stopiš na »Col Dante«, mal griček v obližju mesta z ostanki starega gradu, kjer je baje bival Dante v času svojega prognanstva, si v sredini

džar, Anglež, Jugosloven in črnc iz Alžira.

Za neznane vojake je zgrajena na pokopališču posebna grobnica. V majhnih, s številkami označenih zabojih so tu shranjene kosti vsakega posameznega padlega vojaka, ki ga niso spoznali. To grobnico obiskujejo ob raznih prilikah zastopniki vseh narodnosti, ko se pridejo poklanjat manom padlih vojakov, in polagajo tu vence in trakove v nacionalnih barvah z napisi. Tudi jugoslovenske barve so tu zastopane.

Na Col Dante so postavili Italijani tudi stavbo z veliko dvorano, v katero so shranili in lepo razstavili razne naj-

Solnčni zaton pozimj na Pizzi di Palù (3912 m) v Berninském pogorju

ogromnega pokopališča padlih vojakov vseh narodnosti. Ob vhodu na pokopališče stoji zanimiv spomenik z napisom: »Apri la mente a quel, ch'io ti paleso.« (Odpri duha temu, kar ti odkrijem.)

Tu najdeš na tisoče in tisoče grobov padlih vojakov, ki so bili spoznani. Vsak grob ima napis in v miru počivajo drug poleg drugega Italijan, Nemec, Poljak, Čehoslovak, Rus, Francoz, Ma-

dene predmete padlih vojakov, kakor žepne ure, prstane, doze, robce, očala, nože, fotografije, amulete, rožne vence in razne druge drobnarije. Veliko teh najdenin se je že oddalo, ko so po vojni trumoma prihajali v Rovereto sorodniki in znanci padlih, da bi dobili točnejših podatkov o smrti onih, za katere so se zanimali. Mnogo predmetov pa še vedno čaka, da se oglasijo upravičenci in jih reklamirajo zase v spomin.

Iz Rovereta v Bern

V večni spomin na padle in v Roveretu pokopane vojake je posebni odbor, sestavljen iz zastopnikov prizadetih narodnosti, postavil pred šestimi leti na enem stolpu roveretanskega gradu velik zvon, vlit iz samih topov. Bronu je primešanega obilo zlata, ki so ga darovale dame vseh narodnosti ob obiskih grobov. Zvon je visok 2 m 58 cm in širok dva in pol metra, tehta pa 115 kvintalov, t. j. 11.500 kg. Njegov močn, a hkratu nad vse mili glas se turbo razlega daleč na okoli in mora ti zasoliti oko, če ga poslušaj v večni tišini. V gibanje se spravi ta zvonvelikan z električno silo. Zazvoni vsak dan ob pol desetih zvečer in zvoni pet minut. Drugače je vsako zvonjenje strogo prepovedano. Izjema je le ob dnevih, ko se obhaja spomin na posebne vojne dogodke, kakor velike bitke ali druge pomembne faze svetovne vojne. Na take spominske dneve se zvoni po rednem zvonjenju še daljnjih pet minut. Ko je pred nedolгим časom obiskal Rovereto tudi Gabrielle D' Annunzio, da bi videl grobove in slišal zvon, so njegovi oboževalci, ki jih nikjer ne manjka, povzročili, da je zvon zazvonil ob nepredpisanem času na njegov teatralično izneseni trikratni klic: »Campana suona!« (Zvon zazvoni!) Upravnik zvona, ki je duhovnik in je bil takrat odsoten, se je hudo razljutil, ko so mu pozneje povedali, kaj si je dovolil ta gospod. Posebnega zvonjenja si namreč doslej še nihče ni upal zaukazati, četudi so bile med obiskovalci Rovereta visoke posvetne in duhovne osebe.

Daljnja vojna znamenitost Rovereta je vojni muzej. Nastanjen je v roveretanskem gradu, velikem poslopju, ki je pod Avstrijo služilo kot vojašnica. Ta muzej je največji vojni muzej, kakršnega nimajo niti Nemci, ter obsega vsakovrstni vojni material in najrazličnejše predmete, ki so v zvezi z vojno. Tam najdeš celo različna živilska in druga nadomestila, ki jih je bilo, kakor znano, v vojni mnogo. Ves material je razvrščen po posameznih prizadetih državah, ki so vse zastopane v večji ali manjši meri. Najskrbnejše sestavljen je češkoslovaški oddelek, ki je zlasti zanimiv po slikah iz zgodovine legijonarjev.

Mesto je vojna hudo razdejala, sedaj je pa po večini že obnovljeno.

Po petdnevem uživanju gostoljubnosti pri prijatelji sem se poslovila od Rovereta ter nastopila pot v Švico.

Po lokalni železnici sem se odpeljala mimo Laga di Loppio in velike trdnjave Port Nago z očarljivim pogledom na Gardsko jezero v Rivo. Tu sem stopila na parnik, ki prevažata potnike in redno križari po vsej dolžini jezera. Pristane enkrat na eni, drugokrat na drugi strani obale, ki tvori tako zvano »Riviera di Garda«. Ta rivijera je pravcati raj, ki ga pozna in poseča ves svet. Palme, tropične cvetice, gozdi oleandrov, nasadi cedar, vse to se vrsti med ponosnimi hoteli, krasnimi vilami in drugimi zgradbami, ki vse dvigujejo slikovitost temnomodrega jezera.

Parnik je bil poln potnikov, posebno Čehov in Nemcev. Skoro vsak potnik je imel fotografski aparat, ki ga je strastno uporabljal na vsej vožnji po jezeru.

V Gardone sem zapustila parnik in se po električni železnici peljala do mesta Brescia, ki je znano po svojem skovitem marmorju. Od tam sem se z železnico odpeljala v Milan.

Po triurnem prestopu v Milanu sem sedla v brzovlak, ki z veliko brzino vozi skozi Simplon v Švico in dalje po Lötschbergbahn v Bern.

Bern

Bern, ki je bil cilj mojega potovanja in kjer me je prijazno sprejela prijateljica v krogu svoje obitelji, je glavno mesto kantona Bern in ravno osemdeset let tudi glavno mesto Švice. Šteje danes že 105.000 prebivalcev, ki so večinoma Nemci.

Bern ima krasno lego na obeh straneh reke Aare, ki se vije skozi mesto v globokih zasekah v obliki ostro zakrivljene črke S. Med vijugami reke je vse polno nižjih in višjih gričkov, okoli in na katerih je zgrajeno mesto. Višje in nižje dele mesta vežejo razna stopnišča, terase, drevoredi in promenade, vmes pa so zelo pogosti lepo izdelani podzidki, ki jih je bilo treba za stavbe, vrtove ali druge naprave.

Čez Aaro drži kakih 10 mostov, od katerih leži eden višje, drugi zopet nižje, kakor to pač zahteva terenska neenakost posameznih delov mesta. Vsi mostovi pa so mestu v okras. Slikovitost mesta povzdiguje še globoka lega rečne struge, zlasti ker so povsod ob bregovih izpeljane lepe promenade.

V sredini mesta stoji velik moderno zidan kolodvor, ki je centrum vseh prometnih žil mesta in tudi izhodišče v okolico. Od tu so izpeljane vse večje in manjše železnice in vse avtomobil-ske in druge prometne zveze.

Od kolodvora pelje do Aare mesto-ma široka, mestoma ožja ulica brez enotnega imena, ki tvori jedro mesta in je tudi najbolj znamenita, ker ima največ starinskih in sploh tipičnih stavb ter spomenikov. Na obeh straneh ulice so arkade, skoro na vsakih 100 metrov pa kraso ulico starinski vodnjak. Najlepši so: *Zähringerbrunnen*, *Schützenbrunnen* in *Gerechtigkeitsbrunnen*. Znamenitost v tej ulici sta tudi stolpa *Käfigthurm* in *Zeitglockenthurm*.

Hiše so zidane večinoma v starinskem slogu, moderno zidanih hiš je prav malo. Mesto je tudi že stara naselbina in kaže to vsa njegova zunanost.

Od starih javnih zgradb, ki so vse zelo zanimive in imajo svojo zgodovino, omenjam magistrat, Münster, Heiligengeistkirche, Kornhauskeller in Berngraben. Od novejših javnih zgradb je največja in najznamenitejša stavba zvezne palače s krasnimi terasami in velikim predtrgom. Tu rezidira predsednik republike z zveznimi uradi. Krasni novejši zgradbi v starinskem slogu sta tudi Umetnostno zgodovinski muzej in Kazina.

Mesto ima poleg že omenjenih starih spomenikov tudi več modernih spomenikov, od katerih sta najznamenitejša »Svetovna pošta« in »Telegraf«.

Ceste so vse asfaltirane ali tlakovane s kamenitimi kockami, po vseh ulicah pa so široki hodniki in prehodi.

Mesto ima velik in lep botanični vrt, ki služi v znanstvene svrhe, ki pa je odprt tudi širši publiki. Znamenit je oddelek z alpsko floro cele Švice. V večjih in manjših rastlinjakih pa so palme, orhideje in kakteje.

Iz mesta samega je, če se vzpneš na kak griček, krasen razgled na *Bernske Alpe* z vrhovi Jungfrau, Mönch in Eiger, na »Stockhornkette«, na »Blüemlisalp« in druge vrhove.

Podnebje Berna, ki leži 536 m nad morjem, je popolnoma alpsko, mrzlo in deževno. Lansko poletje je bilo izjemoma trajno lepo in gorko. Neprijeten je v Bernu in v njegovi okolici zloglasni »Föhn«, t. j. topel južni veter, ki nastopa večkrat kot orkan in traja po več

dni. Pojavi se redno spomladi in jeseni, večkrat tudi pozimi.

Ob sezoni je v Bernu polno tujcev, ki se od tu razkropijo po vsej Švici.

Življenje v Bernu

Osem tednov, ki sem jih prebila v Švici, ni sicer dolgo, vendar pa sem imela dovolj prilike opazovati življenje Švicarjev, ker je moja prijateljica iz stare švicarske patricijske rodbine, ki ima polno sorodstva in drugih zvez po vsej Švici. Po tej zvezi sem bila vabljena v posamezne rodbinske kroge v Bernu in drugod in imela sem s tem tudi pristop v razne družbe.

Predvsem omenjam, da je Bern bogato mesto in da so posamezne družine vseskozi dobro situirane. Uboštva tam ni ali vsaj videti ga ni, ker skrbijo za uboge v zadostni meri razni humanitarni zavodi. Ni čuda, da je bernski meščan ob tem blagostanju po vsem svojem mišljenju pristen buržuj.

Bernski meščan pa da tudi mnogo na svojo rodbino in je ponosen, če more kazati na svoje prednike in svoj grb. Skoro je ni hiše, ki bi ne imela svojega grba in ni ga skoraj meščana, ki ne bi nosil prstana z grbom. V Švici namreč grb ni samo za aristokrata, temveč za vsakega, ki ga hoče imeti. Grb iz sedanjosti seveda nima posebnega ugleda, veljavo ima samo grb, ki ima preteklost.

V Bernu je veliko rodbin, ki pripadajo raznim rokodelskim zadrugam (Zünfte), ustanovljenim še v srednjem veku. Nekateri zadrugi segajo celo v 12. stoletje. Vseh zadrug je 21 in vse imajo velika bogastva. Sedanji združni člani so redkokdaj še to, kar so bili prvi člani, t. j. zidarji, tesarji, čevljarji, krojači, mesarji itd. V zadruge se sprejemajo novi člani še sedaj, a to le proti visokim prikupninam. Pogoj je tudi, da je novi član švicarski državljan. Od zadrug imajo člani razne materialne koristi in vse polno drugih udobnosti. Biti član kake zadruge, je za vsakega Švicarja posebna čast.

V zadrugi tesarjev, ki je ena največjih zadrug, je včlanjenih približno 800 rodbin in vse te živijo med seboj v zelo prijateljskih odnosih. Smatrajo se kot eno telo in nastopaio tudi skupno. Imajo svoje plese, veselice in druge zabave. Za vse prireditve imajo lepe lokale v lastnih hišah. Kakor v tej zadrugi,

približno take so razmere tudi v vseh drugih zadrugah.

Bernski meščan je zelo gostoljuben ter postrežljiv nasproti vsakemu gostu, je pa pri tem precej robot, ker se zaradi gosta noče odreči svojim navadam in komoditetam. Tujcev, ki trumoma pri-

Spomenik pravljicnemu ljudožeru v Bernu

hajajo v Švico, Bernčan nima rad. V tem pogledu so si vsi Švicarji precej enaki.

Bernske družine se hranijo dobro in obilno. Ne jedo mnogo mesa, zato pa toliko več mlečnih izdelkov. Surovega masla, sira in smetane se konsumira zelo veliko. Konfiture, t. j. ukuhano sadje, ne manjka v nobenem gospodinjstvu. Použije se tudi mnogo slaščic.

Kruh v Bernu in sploh v Švici prav do konca lanskega leta ni bil bel, temveč črn, ker se je štedilo s pšenico.

Obleka ne igra posebne vloge, kakor pri nas v Ljubljani. Tam se v tem pogledu bolj štedi. Sicer je pa v Bernu noša povsem modna. Bernsko prebivalstvo ne ljubi hoje, marveč se rajše vozi. Vsi izleti se kombinirajo tako, da je manj hoje. Kavarne in gostilne so bolj za tujca nego za domačina, ki si išče zabave in družbe predvsem doma.

Pri posameznih rodbinah je običaj, da imajo vedno obiske sorodnikov ali drugih znancev ter prijateljev. V rodbini, kjer sem bila, ni bilo dneva brez obiska ali gosta. Pri popoldanskem čaju nisem nikoli bila edini gost. Če ni bilo drugega gosta, je moja prijateljica hitro telefonirala po kako sorodnico ali drugo znanko. Na ta način smo imeli družbo in zabavo vedno doma. Zvečer smo imeli zabavo z radijem, ki ga ima skoro vsaka rodbina. Brez telefona pa menda ni nobenega gospodinjstva.

Večernega promeniranja po ulicah ni, promet pa je drugače po glavnih ulicah živahen. Zlasti tujcev so ob sezoni vse znamenitejše ulice vedno polne.

Delovni čas po pisarnah je dopoldne od 8. do 12. ure, popoldne pa od 2. do 6. ure. Ob sobotah se dela samo od pol 8. do pol 1. ure. Nedelje so proste.

Prebivalstvo je po veri večinoma evangelijsko, so pa tam tudi katoliki, starokatoliki in židje. V evangelijskih družinah je vernost velika.

V Bernu in še bolj v drugih krajih Švice se ljudstvo zelo pritožuje nad visokimi davki in kritizira uredbo, da se ob gotovih prilikah zahteva od davkoplačevalca potrdilo o plačanih davkih. Zdi se, da tudi v Švici ni vse tako rožnato, kakor si predstavljamo mi. Slišala sem nekega Švicarja, ki je ob pogovoru o razmerah v Švici na pol resno, na pol v šali rekel: »Švicarji smo svobodni in delamo, kar moramo.« To je kritika, ki je nisem pričakovala.

(Dalje prihodnjič)

Charlie Chaplin je kot šolski učenec razbil izložbeno steklo neke trgovine. Takoj je pobegnil, toda trgovec je tekel za njim in ga prijel. »Neomikani otrok,« je vpil trgovec, »razbil si steklo, ali ne veš, da moraš povrniti škodo?« »Seveda,« je odgovoril mali Chaplin, »zato pa tečem domov po denar!«

Dr. Maks Robič, profesor

Kaj in kako čitati

Mnogo je slišati zadnje čase tožb, da občinstvo kupuje v svojo gnotno in duševno škodo manjvredne ali celo ničvredne spise, res dobre knjige pa ležijo založništvom v skladiščih, ali pa celo pisateljem kot rokopisi po miznicah. Marsikaj se je tudi že svetovalo, kako odvrniti ljudi od »šunda« in jih privedi dobri in lepi knjigi in naročje. Eno pa so dosedaj še vsi prezrli, namreč dejstvo, da je za umevanje lepe knjige treba tudi nekaj truda in napora, nekaj vzgoje in samovzgoje.

In vendar je tako! Samo en primer: Znanec mi je pripovedoval da je njegova sicer »izobrazena« in lepo oblesena izvoljenka strastna čitateljica enodinarskih romanov, za knjigo res umetniške vrednosti pa nima nobenega smisla. To ga je silno bolelo, zato ji je zvezčiče zaplenil in ji dal v roke slavni roman ruskega pisatelja Dostojevskega »Zapiski iz mrtvega doma« v slovenskem prevodu. A doživel je hudo razočaranje. Gospodična je zehala že pri deseti strani, pri dvajseti pa je že dremala...

Ta gosnod je postopal popolnoma napačno. Skok, ki ga je zahteval od svoje zaročenke, je prevelik. Tu treba iti korakoma od stopnje do stopnje. Zalostne izkušnje mojega znanca, katere mu sem pojasnil vso stvar, so me napotile da sem vzel pero v roke in napisal sledeče vrste v upanju, da bodo moja navodila dobrodošla morda tudi komu drugemu.

Čitanje listov, zlasti dnevnikov, ne zadostuje za popolno izobrazbo, ker list nima prestora za temeljito razpravljanje in sploh za obširnejše sestavke. Zato mora poročati na kratko, včas tudi površno. Treba je čitati tudi knjige!

Kdor je še novinec v leposlovju in sploh v čitanju knjig, a želi spoznati domače in tuje pesnike in pisatelje, naj začne s takimi povestmi in romani, ki so pisani napeto, v katerih s mnogo godi, kjer ni preveč premišljevanja in dušeslovnih razglabljanj. Takšne spise bo začetnik najlažje razumel in jih bo tudi z največjim zanimanjem čital. Čudil se bo, kaj se na svetu vse zgodi in kaj vse si izmislijo pisatelji v svoji domišljiji.

Poleg drugih so zgodovinski romani navadno polni napetosti. Nepregledna je vrsta res dobrih povesti in romanov, katerih snov je vzeta iz preteklosti različnih narodov. Človek ima od čitanja takšnih knjig še ta postranski dobiček, da se na prijeten način seznani z osebami in razmerami preteklih stoletij, s čimer si razširi svoje obzorje in zgodovinsko znanje tudi oni, kateri za učene zgodovinske spise nima potrpežljivosti.

Zanimivi potopisi — mimogrede omenjeno — pa nam razširjajo poleg zabave, ki nam jo nudijo, tudi naše zemljepisno in drugo znanje.

Ko si se seznaniš z nekaterimi spisi te vrste — vseh, ki bi zaslužili, ne more itak nihče prečitati — sezi po knjigah, ki pripovedujejo o osebah tvoje ga stanu. Onega, ki je sodeloval v svetovni vojni, bodo posebno zanimali spomini in usode drugih vojni udeležencev, kmete kmečke povesti, dijakke spisi iz dijaškega, delavce pa iz delavskega življenja itd. itd. V njih bo našel vsakdo marsikaj, kar je slično njegovim doživljanjem, razumel bo to in ono okoli sebe in v sebi, kar mu je ostalo dosedaj morda nejasno in temno.

Mladi ljudje imajo silno mnogo posla s samim seboj in s svojimi srčnimi nevoljami. Zato bodo z zanimanjem čitali povesti o srečni ali nesrečni ljubezni, o hudobni »žlahti« in spletkah, ki ne pustijo, da bi se vzeli zaljubljeni, o zvestobi do groba in o drugih nezgodah, ki jih lahko povzroči ljubezen. Z junakom ali junakinjo romana se bo mladi čitatelj veselil in bal, upal in obupal, ob takem šтиву bo v mislih doživel in okusil stvari, v katere se v resnici sam ne more spuščati brez nevarnosti, laže bo prenašal svoje srčno gorje.

Sedaj lahko vzame že kako zbirko lažjih pesmi v roke, saj večina pesnikov poje največ ravno o ljubezni.

Toda preveč, zopet ne sme mladi človek negovati svojega nikdar zadovoljnega srca, preveč se ne sme zapredati v samega sebe, tudi zaljubljenih romanov ne sme čitati preveč, da ne postane prenapet in z življenjem nezadovoljen. Pomisliti mora, da je papir potrpežljiv, da je drugo praznična pos

ezija in drugo vsakdanja resničnost, da bi si pisatelj, če bi se uresničilo to, kar je rodila njihova domišljija, izmislili še lepše in še bolj osrečujoče stvari. Saj je uprav to ena izmed glavnih nalog pesništva in umetnosti sploh, da nas dviga nad nivo vsakdanjosti in nas vsaj za nekaj uric osvobodi dnevnih sitnosti in skrbi.

Čitatelj se mora sedaj že začeti *zanimati za druge ljudi* in njih usodo, dasi so mu morda po spolu, stanu, veri, narodnosti in svojem bistvu tuji. To od početka ni lahko, a z malim trudom mu bo uspelo tudi to. Spoznal bo, da je mnogo boljše, če odvrne svoj pogled od samega sebe, da so drugi ljudje *zanimivejši* kakor mi.

Pisatelji nam dovolijo, da gledamo osebam, ki so jih ustvarili v svojih spisih, v njihove najskrivnejše misli in želje. Po prvih težavah s takimi spisi bomo umeli že premišljevanja in dušeslovna razglabljanja, da, roman, ki nima ne enega ne drugega, nas sedaj niti zanimal ne bo več, rekli bomo, da je prazen. Sedaj je šele čas za *»Zapiske iz mrtvega doma«* in za druge dušeslovne romane, dragi znanec! Sedaj tvoja zaročenka že ne bo več zehala ali celo dremala ob njih, če je le količkaj *izobrazljiva*.

Značaji oseb, ki jih ustvarjajo pesniki in pisatelji, so prozorni, vidimo jim do dna duše. Ob njih se izurimo tudi za spoznavanje ljudi, ki jih srečujemo vsak dan v hiši, v službi, na ulici, v gostilni, na potovanju itd., dasi nam ne odvajajo svojih skrivnosti, ampak se mnogokrat celo hlinijo. Laže bomo izhajali z njimi kljub njihovim muham, spoznali bomo njihove slabe, pa tudi dobre strani. Zanimiv nam bo vsak človek, od počestnega berača do najvišje stoječe osebnosti. Vzljubili bomo *»ponižane in razžaljene«*, vzbudila se nam bo naša *socijalna vest*.

Ali v skrajnosti tudi tu ne smemo zaiti. Nekaterim pisateljem so ravno potepuhi dobri ljudje, vsi drugi redni državljani, pa zli, čim više stojijo na družabni lestvici, tem zlobnejši. Pretiravati je pravica pesnikov in pisateljev, resnica na tem pa je le, da niso vsi ubožci zli in da niso vse visoke osebe brez slabosti. Videz mnogokrat vara!

Od globoko zajemajočih dušeslovnih romanov imamo še to veliko korist, da spoznavamo ob njih tudi samega sebe, kar je najtežje; marsikatero lastno napako ali strast lahko potem vsaj

omilimo, če je že ne moremo popolnoma premagati.

Toda kdo bo vedno resen in otožen! Nedolžnega veselja niti sveto pismo ne prepoveduje! In kje bomo našli čistejšo radost in veselejši smeh, ki ga potrebujejo naši žalostni povojni časi bolj kot vse drugo, če ne v dobrih knjigah? Polno je knjig, ki prekipevajo od šaljivosti in razigranosti. Drugi pisatelji pa zopet s smehom na obrazu, toda s srdom v duši bičajo človeške slabosti in pregrehe. Zato bomo tu pa tam segli po *humorističnih* in *satiričnih spisih*.

Če je čitatelj teh vrstic sledil našim nasvetom, je že toliko pridobil v umenju leposlovnih umetnin, da more s pridom vzeti v roke *klasike svetovnega slovstva*, to je pisatelje in pesnike, ki so ustvarili dela nepremisljive, več ne vrednosti. Vsega ob prvem čitanju ne boš razumel, vse lepote pa se nikomur ne odkrijejo takoj na prvi mah. Prav v tem je bistvo klasičnih pesnitev, da jih čitajo poedini ljudje in celi rodovi vedno znova, a ne izčrpajo nikoli vira njih poezije.

Seveda pa ne bo noben pameten človek zahteval od tebe, da bi prebiral vedno samo klasike, od časa do časa imaš pravico in potrebo za lažje stivo, namenjeno bolj za kratek čas kakor za resno delo.

Slično je postopati s *poučnimi spisi* v ožjem pomenu besede. Tudi tu je začetni z lažjimi sestavki in počasi prehajati k težjim in najtežjim *znanstvenim knjigam*.

»Vse lepo!« nam bo odgovoril oni, kogar so prepričala naša dosedanja izvajanja, »kateri pisatelj in pesniki pa spadajo v to ali ono od Vas postavljeno skupino, gospod profesor?« Vidiš, dragi prijatelj, toliko prostora pa *»Življenje in svet«* nima na razpolago, da bi prinašali sezname vseh v slovenščini izišlih leposlovnih in poučnih knjig in listov, po težkostnih skupinah urejene. To je naloga *knjigotržcev* in *knjižničarjev* društvenih knjižnic. Ni zadošči, da ti prodajo ali posodijo knjigo, ki jo zahtevaš. Znati bi moralj kupcu ali izposojevalcu tudi svetovati, vsaj eden v trgovini ali knjižnici bi moral poznati knjige ter dati pojasnila, in to vljudno in uslužno, ne pa morda nevoljno in neprijazno.

Slovenska založništva izdajajo sicer *sezname* svojih knjig, toda kako malo besedni so ti seznam! Ime pisatelja, naslov dela in cena, drugega pa nič! Tudi seznam knjižnic niso nič boljši. Tu bi bilo treba, da bi bila pri vsaki knjigi tudi na kratko označena vsebina in *nivô* knjige, seveda tako, da s tem nič ne trpi napetost pri čitanju.

Razen tega bi morale imeti knjige kratke *uvode* o pisatelju in njegovem delu, na koncu pa *razlago* tujih in drugih manj znanih besed ter težjih mest. Mnoge slovenske knjige že uvažujejo te zahteve, a kaj, ko pa so često ti *uvodi* sami potrebni *uvodov*, razlage pa *razlag!* Treba je *jasnih uvodov in opomb!* Sedaj pa se človek pri čitanju spotika, učeni ljudje pa se čudijo, da Slovenci ne kupujejo in ne čitajo lepih in dobrih knjig, ampak drviijo za tem nesrečnim »šundom«.

Dosedaj smo odgovorili samo na vprašanje: Kaj čitati? Ali tudi o načinu čitanja, o tem: *Kako čitati?* — treba povedati nekaj besed. *Od začetka* je zadoš, če posveti čitatelj vso svojo pozornost vsebini knjig. Kmalu naj se pa začne zanimati tudi za *obliko*: za način pripovedovanja, gleda naj tako rekoč pisatelju na prste: pazi naj, kako pisatelj opisuje naravo, dogodke, osebe in njih značaje, gleda naj na jezik, ali je izbran ali vsakdanji, dober ali slab, ali je pisatelj v enem in drugem izviren, ali pa hodi po izvoženih potih. Šele tedaj, če boš pazil tudi na take stvari, boš imel pravi umetnostni užitek.

Od tvojega značaja in temperamenta je odvisno, kateri izmed pisateljev ti bolj ugaja, toda ne pozabi, da je samo v vsej mnogoterosti popolnost in celotna slika življenja.

Ni važno, h kateri slovstveni struji ali šoli spada pisatelj ali pesnik in kdaj je živel, samo za to gre, ali je segel globoko v življenje, ali pa je običal na površju. Prvo je *prava umetnost*, drugo pa »šund«, četudi ne obravnava nič nenravnega, v najboljšem slučaju lahka, samo razvedrilu namenjena roba.

Zanimati se je treba tudi za tvorbe nadarjenih *m'adih* in *najmlajših* pisateljev in pesnikov. četudi hodijo po ne navadnih potih. To pa ne samo zato, da se jim omogoči obstanek, ampak še bolj zato, ker so pesniki vidci, ki slu-

tijo spremembe v pojmovanju življenja, ko se drugim še niti ne sanja o njih in odkrivajo poteze človeške narave, ki so ostale dotlej neopazene. Iščejo tudi nova izrazna sredstva in tako bogatijo umetnost in življenje.

Dobro je, če čitaš vsako knjigo najmanj dvakrat, prvič zaradi vsebine, drugič pa zaradi oblike. Dobra knjiga to zasluži, da, naravnost zahteva. Sploh se knjige ne smejo požirati, kakor golta volk svoj plen, ker ostanejo sicer neprebavljene, čitati treba počasi, kakor se jedo slaščice. *Raje malo, a temeljito, kakor mnogo, a površno!* Dobro je tudi skupno čitanje, kateremu naj sledi pomenek o prečitanem.

Kdor uvažuje naše nasvete, bo imel ta stranski dobiček, da se bo laže in boljše izražal v besedi in pismu, njegov besedni in pojmovni zaklad bo vedno večji.

Sploh bo človek, ki rad in pravilno čita dobre in lepe knjige, postal notranje bogatejši, plemenitejši in — srečnejši.

Iz otroških let velikih mož

Maksima Gorkega je po očetovi smrti strogo versko vzgajal njegov stari oče. Nekega dne je rekel stari oče mlademu Gorkemu: »Bojim se, Aleksij Maksimovič, da se v nebesih ne bova videla.« Mladi Gorkij je sočutno pogledal starega očeta in rekel: »Ali si tako zelo grešil, oče?«

Mark Twain, ki ni bil posebno nadarjen za šolo, je prišel nekoč iz šole domov in rekel očetu: »Oče, danes pa dobim nagrado, kajti šil sem edini v šoli, ki je odgovoril na učiteljevo vprašanje.« Oče mu je dal obljubljen novič in vprašal: »Kaj pa je vprašal učitelj?« In mladi Twain je odgovoril: »Učitelj je vprašal, kdo ni naredil naloge.«

Tristan Bernard je znal v šoli dobro računati in ga je zato učitelj posebno hvalil. Nekoč je vprašal učitelj: »Koliko je star človek, rojen leta 1887?« Tristan Bernard se je oglasil: »Okoli trideset let!« Začuden ga je vprašal učitelj: »Kako to?« In Bernard je nemudoma odgovoril: »Mislim namreč, če je dotični človek ženska...«

Rockefeller, znani denarni mogotec, je imel že kot majhen otrok mnogo smisla za denar. Nekoč mu je dal stric en dolar. »Kako se pa reče?« je vprašala mati mlajšega otroka. Mladi Rockefeller je odprl usta in rekel: »Prosim, še enega!«

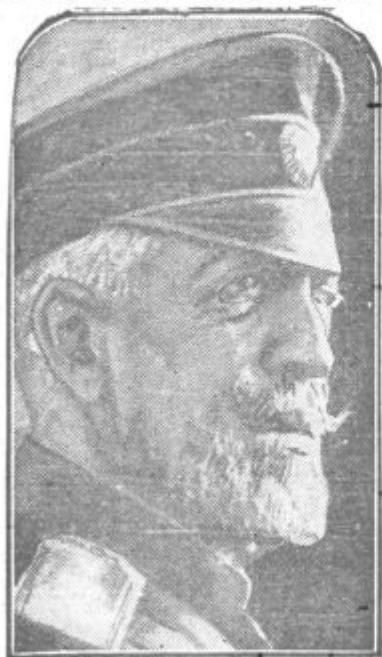
General V. Žoltenko

Veliki knez Nikolaj Nikolajevič

Spisano ob 40. dnevu njegove smrti, ko se Rusi spominjajo svojih mrtvih.

6. (19.) novembra l. 1856. se je velikemu knezu Nikolaju Nikolajeviču, mlajšemu bratu carja Aleksandra II., rodil sin, ki je dobil po očetu ime Nikolaj.

Od zgodnjih otroških let je deček kazal velike sposobnosti. Bil je izbo-ren učenec; tudi če je zadel zdaj pa zdaj ob kako oviro ali težavo, jo je vsekdar skušal premagati z vztrajnostjo. Ta trdovratnost se je razvijala v silno voljo, ki je sploh odlikovala vse življenje pokojnega velikega kneza.

Nikolaj Nikolajevič

Njegov oče, ki je bil pozneje poveljnik ruskih vojsk v vojni s Turčijo leta 1877-78, je določil tudi sina za vojaški poklic; že zgodaj je videl v njem bodočega vojnega poveljnika ter ga je dal temu primerno vzgajati. Razen široke splošne naobrazbe so ga najboljše profesorji strokovnjaki temeljito upeljali v vojaške vede. Da se še bolj izpopolni v vojnih vednostih, je vsto-

pil v Akademijo generalnega štaba in jo dovršil z izvrstnim uspehom.

V osvobodilni vojni l. 1877-78. je bil veliki knez Nikolaj Nikolajevič mlajši v operativni vojski. Zbog njegove mladosti in prirojene hrabrosti pa ga niso zadrževali samo v glavnem stanu, ampak je tudi aktivno sodeloval v bitkah; ob tej priliki ga je car odlikoval z redom sv. Jurja 4. stopnje.

Vojna na Balkanu mu je vzbudila zanimanje za slovanske zadeve; poslej je gojil močno ljubezen do Slovanov in ga je zelo bolelo, da je morala Rusija pod pritiskom drugih velikih držav ustaviti svojo osvobodilno akcijo, ki naj bi prinesla svobodo balkanskim Slovanom. Bil je vse življenje goreč pristaš misli, da je Rusija poklicana, osvoboditi sploh vse slovanske narode in se jim postaviti na čelo. Nemara je tudi slovansko prepričanje vplivalo, da se je oženil s hčerjo črnogorskega kralja Nikite, Anastazije Nikolajevne. Pozneje, l. 1914, je bil pokojni veliki knez najodločnejše za to, da Rusija napove vojno Avstro-Ogrski, ki je hotela uničiti rusko zaveznico Srbijo. Tako je imela slovanska misel pristaša tudi v takrat najvplivnejših ruskih visokih krogih.

Mnogo je deloval za vojaško ojačanje svoje domovine, ki ji je pripisoval tako velike naloge.

Od l. 1895.—1905. je zavzemal mesto generalnega inspektorja konjeništvaja; takoj od začetka je začel uvajati razne reforme. Konjenica mu ni bila samo za izvidno službo, marveč ji je dodelil v vojnih operacijah znatno večjo in odgovornejšo nalogo, zahtevajočo ob vsakega konjenika preudarnosti in neustrašnosti.

Bilo je na Kavkazu, ko je ob neki priliki inspiciral ondodno konjeništvaja. Na učnem polju je zatekel dva polka: enega redne kavalerije in drugega kozmaške. Nikolaj Nikolajevič je s signalom ukazal rednemu polku, da v karjeru (polovičnem diru) preide široko globel s potokom, ki jo je bil opazil na koncu polja. Polk je dobro poznal to globel, ki je bila z obeh strani precej strma. Vsi so bili preverjeni, da generalni inspektor ne bo hotel, da bi polk v resnici izvršil to težavno dirko, ki je pretila vojakom in konjem z neugodami

in nesrečami. Nadejali so se, da bo Nikolaj Nikolajevič vsak hip dal sigurno povelje, da se polk pred prepadom ustavi. Toda povelja ni bilo. Poveljnik polka je tedaj na lastno pest ustavil polk pred globeljo. Oglasil se je nov signal: prijezdil je generalni inspektor, toda ni se niti ozrl na redni polk in njegove častnike. Krenil je naravnost h kozaškemu polku in vzkliknil:

— Polk, za menoj!

In povedel ga je v smeri k prepadu. Obupen, smrtnonevaren skok . . . in veliki knez je bil že na oni strani globeli. Za njim je strumno zdirjal ves kozaški polk.

Toplo se je zahvalil kozakom za to pogumno vojaško dejanje, rednemu polku, ki je padel pri njem v nemilost, pa je dal po telefonu kratek ukaz:

— Odrinite z vežbališča!

In vojaki so dobro vedeli, kaj to pomeni.

Tak je bil Nikolaj Nikolajevič kot vojak.

Pod njegovim vodstvom je ruska kavalerija zelo napredovala in je dosegala na manevrih bravurne uspehe proti pehoti in topničarstvu.

Nato je bil Nikolaj Nikolajevič imenovan za vrhovnega poveljnika carske garde in petrograjskega vojnega okrožja. Tu je izvršil temeljite reforme v častniškem zboru: izmed armijskih polkovnikov je izbral najboljše in najhrabrejše in jih proti vsem tradicijam povišal v generale. Tudi tu ni storil napake: novi gardni poveljnik general Lečickij in drugi so v polni meri upravičili izkazano jim zaupanje in so bili izborni vojskovodje v svetovni vojni.

Veliki knez Nikolaj Nikolajevič je bil nato postavljen na čelo najvišje vojaške korporacije v carski Rusiji: komiteta obrambe, kjer se je zastavil z vso odločnostjo za razne reforme. Naletel pa je na prikritega, a zagrizenega nasprotnika v vojnem ministru generala Suhomlinovu, ki je skušal velikega kneza izigrati, kjer je le mogel.

Kdo je bil večji patriot: Nikolaj Nikolajevič ali Suhomlinov, je pokazalo l. 1915, ki je dovolj razgalilo vlogo Suhomlinova.

Ruski odločilni krogi so dobro slutili, da mora priti do vojne z Nemčijo, zato so se začeli pripravljati nanjo. Nikolaj Nikolajevič je bil imenovan v vrhovno poveljstvo. Na odločilnem

mestu je delal z vsemi sredstvi na to, da bližajoči se dogodki ne zatečejo Rusijo nepripravljeno. Še za časa rusko-japonske vojne, ko je general Kuropatkin priporočal Rusiji »potrpežljivost«, so se vse oči obračale na Nikolaja Nikolajeviča, ki je bil popularen po vsem obsežnem carstvu. Ni slovela samo njegova mogočna, visoka postava z orlovskim obrazom, znane so bile vsem prebivalcem tudi njegove visoke umne sposobnosti in njegova vztrajna, odločna volja. Zato smo si vsi oddahnili ob vesti, da je bil za vrhovnega poveljnika vseh vojnihi sil v svetovni vojni imenovan Nikolaj Nikolajevič.

In res se je v vojnem času izkazal s svojo visoko nadarjenostjo za vojskovodjo s svojim odličnim znanjem; ni doumel zgolj tega, »kar je treba storiti«, marveč, »kar morejo storiti potomci suvorovskih junakov« velikanov.

Vsa Rusija mu je zaupala; tudi krogi, ki so bili nasprotni vladajočemu režimu, so polagali vanj večje nade nego v druge. Smelo lahko trdimo, da v Rusiji ni bilo popularnejšega človeka od njega; ta sloves ni obledel niti v časih komune.

Ko je v državljanski vojni prodirala vojska generala Denjikina v notranjost Rusije, so ljudje vpraševali vojake:

— Ali je z vami veliki knez Nikolaj Nikolajevič?

Hoteli so videti, pozdraviti njega, ki so mu najbolj zaupali.

V emigraciji so ga Rusi soglasno izvolili za »Narodnega vodjo«, ki naj bi vodil boj zoper sedanje strahovalce ruskega ljudstva. Zopet so bile vse oči nesrečnih brezdomovincev, tavajočih po svetu, hrepenečih po materi Rusiji, uprte samo vanj.

A preden so se mogle izpolniti nadeje, ga je pobrala smrt.

Želeč ruskim pribežnikom vse dobro k lanskemu prazniku Kristusovega rojstva (božiča), je težko bolni veliki knez zapisal pomenljive besede:

»Prosim Gospoda, da bi ugledal našo očetnjavo svobodno in da bi v nji zmogla vera in zavladalo carstvo miru, ljubezni in reda.«

To so bile besede nekdanjega vrhovnega ovelinika ruskih voisk, s to vero je zapustil življenje veliki knez Nikolaj Nikolajevič.

(Po ruskem rokopisu)

Fr. 2.

O pijanosti

Beleške o kranjskem tepežu

Ne da se tajiti, da ima zagovor s pijanostjo marsikako upoštevno stran.

Prvič, kdor se z njo zagovarja, ni po naravnih zakonih zavezan se spominjati na prav nič. In ko se na prav nič ne spominja, tudi povedati ne ve prav nič, pa ga sodnik ne more loviti za jezik. Drugi, ki se ne poslužujejo ugodnosti tega opravičila, marsikdaj navzkriž prihajajo s svojimi lastnimi besedami in s tem nudijo sodišču dobrodošli povod za neprijazne zaključke in kvarno sodbo.

Slaba stran tega opravičila je pač ta, da so obdolžencu, ki se z njim zagovarja, usta zapečateni tudi tedaj, če poškodovanec in poškodovančeve priče kaj več povedo zoper njega, nego je res. Težko je komurkoli in tudi onemu, ki se brani s pijanostjo, molče poslušati klevete nasprotnikov. Pa se rado zgodi, da obdolženec trdi, da je bil popolnoma pijan in da se prav nič ne zaveda svojega početja, ki mu ga očitajo; vendar se pa do pičice točno spominja in vse navaja, kar je njemu v prid in kar so grešili nasprotniki. Toda žalibog sodniji pijanost ni tuja reč; take enostranske pijanosti nikakor ne verjame, nego jo zavrže in ostane zagovor s pijanostjo v celoti neupoštevani in brez hasni.

Druga ugodna stran pijanosti je ta, da so z njo združene posebne postavne dobrote. Kdor namreč dokaže popolno pijanost, ta je prost sleherne kazni. To niso mačje solze! Toda mora biti mera pijanosti zvrhano polna in izven slehernega dvoma. Manjša mera pijanosti po naših zakonih še ne opravičuje popolne odveze od krivde in kazni, nego šteje le za olajšavo, kakršna daje pravico do znižanja kazni, ne pa do popolnega odpusta. (Narobe pa spada čista treznost menda med obtežilne okolnosti.)

Strogost naših zakonov, ki za odvezo od kazni neprizanesljivo zahtevajo točen dokaz absolutne pijanosti, je marsikateremu mislečemu človeku v spotiko. Na neki razpravi zaradi boja se je po pravici pritoževal zagovornik, da so zahteve naše zakonodaje zastran pijanosti naravnost krute. Nikdar da ji

ni obtoženec dovolj pijan. Vsakokrat da izraža sodišče, da bi bil moral biti še bolj pijan, šele potem da bi bil tako pijan, kakor zahteva zakon, in bi bil prost kazni. To da ni prav. Tudi zastran pijanosti da se od našega naroda ne sme zahtevati nič nemogočega. S prenapetimi zahtevami da se ljudstvo tira v obup in sili, da zapuša domovino in se seli v kraje, kjer se ne zahteva od njega tako neusmiljene mere pijanosti.

Zeleti je, da merodajni činitelji perečo to reč vzamejo v resen pretres in ugođe utemeljenim željam prebivalstva.

Pa bodi temu kakorkoli — priznati se mora, da se vsi obdolženci, ki so se odločili, da svoj zagovor postavijo na temelj pijanosti, pošteno trudijo, da predložijo to pijanost sodišču čim bolj prepričevalno in v čim silnejši meri.

Najpreje razlože, zakaj so se opili. Ta: ker ga je bolel zob, se je napil francovega žganja, ki je bilo baš pri roki. Oni se je opil od jeze, ker so ga osramotile ženske. Tretji je pil zato, ker je šel dež (zaradi dežja namreč niso delali). Četrtri, ker je bila nedelja. »Ob nedeljah bom ja pijan!« Peti: — od veselja, ker je čez 13 let videl brata.

Potem razlože, zakaj da se jih je pijača to pot nepričakovano hitro prijel:

»V pijačo so mi nekaj namešali.«

»Pijačo so mi prežvečili« ali »pregriznili«. Prežvečena pijača po fantovski veri nezaslišano omami pivca.

»Nič nisem jedel, na prazen želodec sem pil — moral sem biti pijan, pa če bi takega pil, da bi bilo pol vode notri, pol dežja.«

»Odkar sem bolj star, mi pijača bolj škoduje in me vara.« — S tem starejšim udeležencem tepeža je prišla za pričo popolne pijanosti še boljše mu polovica, da mu z zapriseženim jezikom poizkusi odvrniti obsodbo. Obljubila je zanj, da ne bo več pil, in zaupno povedala gospodom sodnikom, da že ima take »rečnije«, da bo mož pijačo opustil. Eden izmed gospodov sodnikov se je zanimal za te »rečnije« in jo vprašal. Pa se je ozrla po dedcu, da ne bi slišal, in polglasno razodela, da so ji svetovali vodo, ki je v njej bil umit mrlič

— to vodo naj mu da piti, pa bo pomagalo.

Potem povedo, kako pijačo so uživali in koliko je bilo pijače:

»Po deseti maši smo pričeli piti, pili smo do krščanskega nauka, potem smo bili žejni, ker smo bili pili slivovko, smo pa po krščanskem nauku šli zopet pit vino.«

»Poklicali smo na mizo kišto piva.«

»Od 100 dinarjev sem samo 4 prinesel domov.«

»En liter žganja sva izpila s komaratom, štiri vrčke piva in še pol litra vina. En liter žganja, naj ga dajo biku ali medvedu, mora biti pijan!«

O meri svoje pijanosti goje obdolženci najugodnejše mnenje. »Če nisem bil tačas popolnoma pijan, res ne vem, kdaj bom.«

Toda besedo imajo še priče. Izpovedbe prič pa niso vedno tako ugodne. Obtoženec jih posluša na svoji klopi. Rdeč je od prijetnega razburjenja, če mu priče govore po godu in potrdre, da je bil »po foršrift pijan«, kar je, kakor priča na vprašanje pojasni, človek tedaj, ako je več na tleh kakor pokoncu. —

ali da je bil takšen, ko da si je sezuval škorenj, da je padel na tla in pri tej priči zaspal, —

ali da je bil nabit kakor lešnik in da so mu sline šle okoli ust kakor merjascu.

Pot pa obliva obtoženca, ako mora iz ust prič poslušati neugodnejšo oceno svojega stanja. n. pr.

da je bil samo dobre volje, ali

da je bil toliko pijan, da je bil prav »fletno zleht«, ali

da je bil le malo korajžen,

da je bil vinski, pa ne pijan,

da je bil le okajen ali muhnjen ali nakurjen, na uro pa da je še poznal, ali da je bil pijan »gljih prav«.

Ako je človek pijan »gljih prav«, bi človek mislil, da je to dovolj. Toda kakor rečeno: paragrafi so strogi in predpisujejo, da mora biti človek pijan popolnoma. In tako bo nesrečni obtoženec, ki je bil pijan »gljih prav«, obsojen in se bo bridko kesal, zakaj ni bil pijan še bolj in mu bo ta reč v resno opomnjo za drugo pot.

H koncu še poglavje o klobuku

V mestu je od dne do dne več oseb, ki jih ni sram, nego se celo po ulicah kažejo z golo glavo in brez klobuka.

Na kmetih bolje vedo, kaj se spodobi. Na kmetih si lahko bos, nikakor pa ne brez klobuka in ga ne boš z glave dal niti v hiši, razen pri južini, pri molitvi ali kadar greš v posteljo spat. Brez klobuka ni možko lice dostojno oblečeno in ako kdo nima klobuka, tako je kakor da ni cel in da mu manjka del telesa.

Kadar koga na poti zajame nesrečna smrt in mu svojci v blagor njegovi duši in v večni spomin postavijo kraj ceste tablice s sliko njegove nezgode, nikdar ni slika brez klobuka. Lahko, da na sliki ni glave, ako je bila nezgoda taka, da je nesrečniku vzele glavo — klobuk pa je sigurno na sliki. Kakor rečeno — brez klobuka možki ni cel, laže je brez glave. In je klobuk naslikan na čim vidnejšem mestu, kakor sodi njegovemu pomenu, in se klobuk na sliki nikdar ne tišči ponesrečenca, nego leži zase in ločeno, kar pomeni v simboliki narodnega slikarstva, da se je duša ločila od telesa.

Tudi narodna umetnost tedaj kaže izredno pomembnost klobuka v kmečkem življenju tokraj in kolikortoliko celo še onkraj groba.

Kmečkemu fantu je klobuk najodličnejši kras. Svojčas so prihranke vsakega leta žrtvovali, da so si nabavili »zajčke« — tako so nazivali velurje. Pa se odlična vloga klobuka pojavlja tudi v tepežu.

Da je na klobuku sedež boj oznanjujočega peresa, smo povedali že v enem prejšnjih poglavij.

Vrhunec ogorčenosti razodene fant na ta način, da svoj klobuk zabrusi ob tla. S tem pove, da je sedaj vsemu konec in da je pripravljen na skrajne mere. Grozen in nepozaben je pogled, če prično fantje in ob tla mečejo klobuke.

Ob tepežih klobuki silno trpe. Ker je klobuk tako rekoč skoraj najbistvenejši del kmečkega fanta, je baš zoper klobuke obrnjen dober del sovražnosti. Gorje klobuku, če nasprotniku pride v roke! Strahovita usoda ga čaka. Naj je še tako dragocen, sovražnik mu ne bo prizanesel, niti zaslužil ga ne bo za lastno uporabo, nego kar ga čaka, je mukotrpni pogin — razrezan bo na »pangeljce«. Kvečjemu krivce ali brado divje kože si bo zmagovalec obdržal v znak zmage.

Bridke usode, ki v boju preti klobukom, se fantje dobro zavedajo in imam zabeležen primer, ko so fantje v drugo

vas šli na boj, da so si vzeli mlajšo moč s sabo zgolj v ta namen, da bo klobuke pobirala s tal in jih reševala sramotnega konca.

Skoraj da je fantom bolj pri srcu dobrobit klobuka kakor dobrobit kože, večjo ji posvečajo paznost. In če komu prefrigan nasprotnik najprej z glave zbije klobuk — klobuk bolj rahlo sedi kakor glava — bo oni brez klobuka vso svojo skrb posvetil le klobuku in ga lovil po tleh; takrat jo bo pa dobil po buči in bo sramotno premagan.

Klobuk brani vsakdo do zadnje srage. Sramota je fantu, ki se iz boja vrača brez klobuka. Enako kakor na divjem zapadu, če krvoločni Sijuzi komu z glave odlusčijo skalp in je prizadete-

ga potem brez skalpa sram v boljšo družbo.

Kadar se zgodi, da kateri v boju izgubi klobuk, drugače pa ni poškodovan, si sledeči večer rad zbere četo pomočnikov, da gredo »iskat klobuk«. Za iskanje se primerno oborože. Klobuka sicer ne najdejo, pač pa najdejo sinočnje sovražnike. Pa je potem zopet nov boj.

Taka je ta reč s klobuki. Ni kranjske narodne noše, kadar jo sprevajajo po ljubljanskih ulicah, brez rdeče marele in slavnostno pianega vriskanja, pa tudi ni kranjskega boja brez klobuka. Ne vem, kaj bo s kranjskim bojem, čim bo klobuk izpodrinjen po kapi.

S tem mračnim pogledom v bodoče dni naj končajo moje beležke!

Obročkanje ptic in njih selitve

I.

Človek se je zanimal za ptice že v tisti davni primitivni dobi, ko ga je samo natančno spoznavanje prirode čestokrat očuvalo smrti od lakote. Davno pred začetkom vsake zgodovine je opazoval potovanja mnogih ptičjih vrst spomladi in jeseni. Izmisli je o njih fantastične teorije, ki so prešle v baške in narodne šege, živče še ponekod tudi v civiliziranih deželah. Dolgo časa so potovanja ptic igrala važno vlogo v življenju posameznikov in narodov; duhovniki in vedeževalci so z njim plašili množico ter čitali iz njih bodočnost. Pesniki vseh dob so čutili tajnost teh poletov ter jih vpletli v svoja dela. Pa se pojavljajo nekatere manjše ptice, ki gnezdijo na severu, mese a julja v srednjih širinah, to je že dolgo znano. Njih število narašča meseca avgusta, septembra pa prihaja glavni naval. Druge divje ptice čakaš oktobra in novembra, ko jih naraščajoči mrazovi poženo proti jugu. Nebroj ptič pevk, ki lete spomladi na sever v najlepših ženitovanijskih barvah, se vračajo jeseni na jug s svojimi mladiči, vsi manj pisani, kar odgovarja prozaični svrhi njih potovanja, da si nabere primerno zalogo tolašče za slabejše čase.

Eskimovci pozdravljajo prihod ptic

Na daljnem severu, koder gnezdijo nešteti milijoni divjih rac, gosi in druge perjadi, povzročajo njih prvi sli koncem

aprila ali začetkom maja neizmerno radost. Za Eskimovce znači prihod ptič konec zime in pomanjkanja ter pričetek boljših dni. Pisec teh vrst je med Eskimovci ob ledenem obrežju Berin-

govega morja več let zaporedoma opazoval prve ptice. Najprej je priletela ena sama gos. Kričaje je krožila nad zasneženo pokrajino, kakor da pozdravlja

stara gnezdišča, ljudje pa so radostno pozdravljali njo. Potem se je okrenila in izginila; za njo se ni pojavila več nobena ptica njene vrste, dokler se ni začel taliti led.

Milijoni se selijo

V Zedinjenih državah živijo približno štirje milijoni ptic; to znači, da se jih seli proti jugu ali severu na stotine milijonov. Mnoge potujejo podnevi,

ogromno število pa ponoči. Kdor zna pristuškovati glasovom prirode, lahko sliši spomladi nad seboj tajinstvene krike tistih ptic, ki lete na daljni sever gnezditi. Jeseni se vračajo dalj časa.

Dasi je nam bilo znano, da se selijo selivke v glavnem na sever, oziroma na jug, vendar nismo o stvari vedeli nič točnega, dokler nam ni bilo mogoče, zasledovati pot posameznih ptic. Z obročkanjem selivk pa smo dobili metodo, s katero ne odkrivamo samo potov posameznikov, ampak sledimo poletom celih vrst do pokrajin na severu, koder gnezdijo, ali na jugu, koder prezimujejo. Spoznavamo tudi, zakaj se pojavljajo časih ptice na krajih, ki so od njih domovine silno oddaljeni. Število takih

samotarjev med pticami je najbrže večje, nego si mislimo. O tem nam priča česti pojav raznih ameriških ptic v Angliji in celo na otoku Helgolandu v Severnem morju. Tudi otok Sv. Pavel v Beringovem morju je pribežališče takih izgublencev z azijske in ameriške celine.

Sistematično obročkanje — moderen izum

Sistematsko označevanje ptic, ki ima to svrhu, da se poučimo o njih navedah in potovanjih, se je razvilo v Evropi in Zedinjenih državah z zadnjih 30

letih. Največji napredek je beležiti o. l. 1920. dalje. Raziskovalci, ki poznajo ptičji svet svojega kraja, love ptice z raznimi pastmi ter pritrjujejo vsaki na nogo aluminijast obroček. Na tem je naslov centrale; če pride ptica komu v roke, živa ali mrtva, dobi centrala obroček ali vsaj njegovo število.

Plinij poroča, da je neki rimski športnik iz Volterre v Toskani vzel ne-

kaj lastavic s seboj v Rim, kjer jih je označil z barvami zmagovalcev v konjskih dirkah in potem izpustil, da so ponesle novico domov. Pred obročkanjem so razni učenjaki, ki so proučevali selitve ptic, označevali svoje poskusne živalice s tem, da so jim krajšali ali

barvali perje ali pa so jim pritrjevali na nogo ali pero košček papirja s kakim napisom. Ti poskusi pa so bili le malo uspešni. Iz l. 1710. vemo za veliko sivo čapljjo, ki je imela na nogi več obročkov in je bila ujeta v Nemčiji. Enega izmed obročkov je bila dobila v Turčiji. L. 1899. je Danec Mortensen začel sistematski obročkati in zapisovati štoklje, vrabce ter druge ptice, in sicer po še sedaj veljavnih smernicah. Tako je postal pionir praktičnega in znanstvenega obročkanja in njegovemu vzgledu so sledili v raznih delih Evrope in tudi v Zedinjenih državah. Tu sta pričela s sistematskim delom dr. Leon Cole in Howard Cleaves nekako začetkom tega stoletja, dokler ni l. 1920. prevzel ta posel Biošiški zavod. Kakšen interes vlada v Uniji za obročkanje ptic, o tem priča ustanovitev štirih obročarskih društev, ki so si razdelila vse ozemlje Severne Amerike do mehiške meje. Njih tajništva so v stiku s člani in pospešujejo njih delovanje, nadalje prirejajo sestanke, objavljajo poročila ter zbirajo ogromen material, ki bo pojasnil marsikatero tajnost ptičjega življenja.

Obročkanje in ljubitelji ptic

Milijoni kulturnega človeštva opazujejo z radostjo živahne roje pevk in drugih manjših ptic, ki potujejo spomladi po naših gozdovih proti severu. Še prej lete po vsej širini celin kričava krdela žerjavov, gosi in rac do daljnih, samotnih gnezdišč. Človeško oko samo ne more spoznati, ali so ptice, ki se pojavljajo v kakšnem kraju v raznih letnih dobah, prav tiste, ki so tam tudi

gnezdiše. Pri nekih vrstah niti ne moremo razlikovati samcev od samic, tako n. pr. pri vrabcih, škoricah in drugih. Vse to pa nam pojasnjuje obročkanje. V nekem kraju Pennsylvanije žive vrabci vso zimo, meseca marca ali aprila odlete in na njih mesto pridejo poletni gostje, ki izginejo z nastopom jeseni. Noben obročkan vrabec iz poletja še ni bil ujet pozimi in narobe tudi ne. Zato smemo domnevati, da je selitev posameznikov v kraje, odkoder so drugi jeseni že odleteli dalje na jug, značilna navada nekih ptičjih vrst. Ne bo dolgo in znanost bo pojasnila to vprašanje tako glede lovnih kakor nelovnih ptic, kar bo pripomoglo do rešitve vprašanja glede njih varstva.

Od početka so obročkali večinoma negodne mladiče ali tudi njih starše, ki so jih dobili na gnezdu. Potem so začeli rabiti pasti in sicer najprej za angleške, oziroma evropske vrabce. Z razvojem obročkanja so nastale raznovrstne pasti, večinoma iz žične mreže. Nekatere so avtomatične, druge zopet zapira opazovalec z vrvice iz bližnje zasede. Kakor so za razne ptičje vrste potrebne razne pasti, tako je tudi vaba velikega pomena. Hrana raznih ptičjih vrst in celo posameznikov ene vrste je jako različna in na to se mora obročkar ozirati.

(Dalje prihodnjč)

Ujetnik pri afriških ljudožerih

*Iz pripovedovanja uradnika trgovskega skladišča v Kamerunu
(Konec)*

Tako so minili štirje dnevi brez vsakršne izpremembe. Petega dne navsezgodaj pride k meni poglavar in mi veli, da naj napišem še eno pismo ravnatelju skladišč. To pismo je odposlal s štirimi slugami, ki so še ostali; menim, da so mu bili v nadlego, ker jih je moral hraniti in stražiti. Prosil sem ga, naj mi pošlje čisto perilo, vendar mi ni ustregel; najbrž ga ni nič več ostalo. Ni tedaj preostalo drugega kot ostati v umazanem perilu.

Dolgo, neskončno dolgo se je vlekel čas. Hrepeneče sem pričakoval vesti s primorja, toda ne čolna in ne odposlanec ni bilo od nikoder. Počasi se je prebujalo v meni živo zanimanje za luno, čije srp je postajal čedalje večji. Rad priznam, da mi je prihajala tem hujša tesnoba, čimbolj je luna rasla.

V noči osemnajstega dne mojega ujetništva je odplulo iz vasi po reki dvajset do trideset mož, oboroženih od glave do pet in v treh čolnih, da bi na-

padli neko drugo, morda kakih dvajset kilometrov oddaljeno skladišče. Vrnili so se še tisto noč s petimi ujetniki: tremi možmi in dvema ženama. Na »naši strani«, če smemo tako imenovati druhal, ki me je bila napadla in ujela na najnesramnejši način, sta manjkala dva moža, ki so jih napadeni naseljenci bodisi ubili bodisi ujeli.

Ko je prišlo moštvo z ujetniki, je zavladalo na vasi divje veselje in tako vpitje, da me je prijemala groza. Ko so ujetnike spravljali z obrežja k vaški posvetovalnici, so ženske in deca vriščale kot besne in se zaganjale vanje. Pred posvetovalnico so zabili v zemljo tri kole in privezali ujetnike k njim tako, da je bil k nemu kolu privezan zgolj en, k drugima dvema pa po dva ujetnika, vsi s hrbti drug proti drugemu. Vrvji so bile tako nategnjene, da so se zarezovalle globoko v meso popolnoma golih žrtev, ki so stale ves dan brez hrane in vode na pekočem solncu in v strašnih mukah. Vaški paglavci pa so očitno imeli veselje s temi mučenci: često in obilno so metali vanje kamenje, jih topli s palicami in zbadali s trnjem. Skušal sem tem nesrečnežem olajšati položaj, toda moji pazniki so mi koj dali vedeti, da bi bilo boljše, če bi se brigal za svoje reči in ostal pod »svojimi štirimi koli«. In poslej mi niso niti dovolili, zapustiti bajto.

Popoldne je prišla ženska, ki mi je stregla in je prinesla malo hrane. Ne vem, ali se je zgodilo to slučajno ali pa hoté in vedé: pozabila je v bajti veslo. Ko je odšla, sem ga urno skrli, zakaj tiste dni sem venomer tuhtal, kako bi se dalo pobegniti. Spomnil sem se, da leži na rečnem obrežju več čolnov, a brez vesla. Če bi se mi ponudila prilika za ubeg, bi nemara lahko odplul.

V vasi je zavladal popoldne tak nemir, da sem takoj zaslučil, kaj se pripravlja: Ljudožerci bodo svoje žrtve ubili in snedli. Že sama misel na to mi je vzbujala stud in grozo.

Ko se je zvečerilo, se je res začel smrtni ples okoli te petorice nesrečnih ujetnikov; od minute do minute je rasel hrup v vasi. Možje, žene in otroci, vse je strahovito vreščalo; očitno so se umetno vznemirjali, da bi postali čimbolj besni in divji. Reči moram, da še svoj živ dan nisem slišal takega hrupa; zdelo se mi je, da mi od njega zmruže kri v žilah. Vedel sem, kaj se

bo zdaj zgodilo; moji sluge, ki so bili v mladosti kajkrat priča takih prizorov, so mi češče pripovedovali o ljudožerskih pokoljih — če se jih niso tudi sami udeleževali, česar ne morem reči.

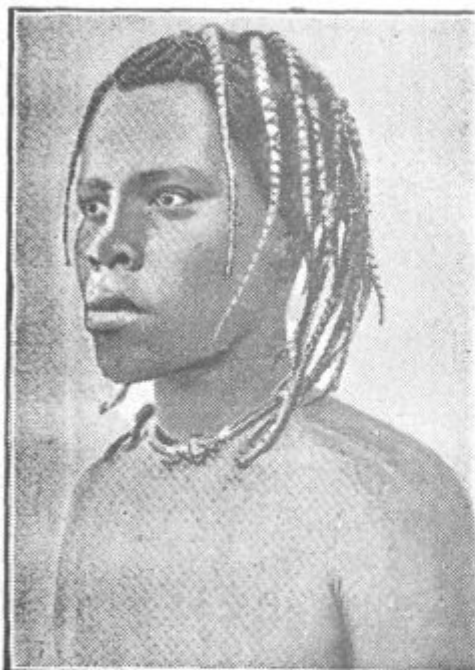
Po nraivih, prav za prav nenraivih ali po običajih Fanov se začenja kanibalska pojedina zvečer in traja nepretrgoma vso noč do jutra. Medtem ko se zamorci s kričanjem vzpodbujajo in bodrijo k večji krvoločnosti, končuje sekira grozo in trpljenje ubogih ujetnikov.

Tudi obeh mojih paznikov se je polotil splošen nemir, tako da se skoro da nista zmenila za me, marveč sta divje rjovela in poskakovala pred bajto, cepetaje z nogami, kot bi ju pikala kakšna žival. O polnoči je njuna krvoločnost narasla v pravo blaznost; očitno nista več vedela, kaj počenjata, ker sta nagloma planila, pozabivši na svojo službo in na me, k svojim tulečim tovarišem, ki so si pravkar delili nesrečne žrtve.

Zdaj je napočil trenutek za me. Previdno vzamem veslo iz skrivališča in pogledam na skrivaj skozi odprtino na durih, ni li ostal kdo na straži. Toda daleč nazokrog ni bilo žive duše; tolikanj so bili vsi vznemirjeni, da so sploh pozabili na me. Splazil sem se iz bajte, smukal oprežno po senci od drevesa do drevesa ter srečno dospel na breg reke; ondi sem nemudoma odvezal majhen ozek čoln in ga spustil v vodo, sedel nanj ter veslal po toku, kolikor so mi dale telesne moči. Žal da me tu ni več skrivala senca; reka je bila vsa v mesečini in me je bilo zlahka opaziti z vasi. Toda vsi so bili tako omamljeni od svojih divjih nagonov, da se niso nimalo menili za to, kar se dogaja na reki. Zato sem bil že precej daleč — morda petdeset do šestdeset metrov — ko so me opazili. V prvi zmedi so vsi švigali sem in tja, iskali vesla in puške, a kakor vedno ob takih prilikah, niso dolgo prišli iz zmede in so se le zaletavali drug v drugega. Lahko si mislite, da sem veslal še silneje, tako da sem bil sto petdeset do dve sto metrov daleč, preden so zamorci spustili prvi čoln na vodo. Tudi strelji me niso zadeli, ker so zamorci od razburjenja streljali še slabše nego po navadi, pa tudi puške jim niso nosile daleč. K sreči se niso spomnili, da bi uporabili mojo puško ali revolver. Obrnil sem se in videl, da so se razen prvega čolna spustili tudi drugi čolni na vodo in me jeli zasledovati.

Imel sem srečo. Moj čoln je bil tako lahek in tenak, da je brzel kot strela; razdalja med njimi in menoj je bila vedno večja. Res pa je, da se nisem svoj živ dan tako trudil, kajti dobro sem vedel: če me dobe v roke, ni moje življenje vredno niti počenega groša.

Kdo naj opiše mojo srečo, ko sem kakšne štiri km od vasi, ondi, kjer se reka zavije v loku, opazil lučj parnika, ki se je zasidral nekaj kilometrov dalje.

Tudi ljudožeri so ga bržčas opazili, zato so se neutegoma vrnili. Čez dobre pol ure sem bil na palubi ladje — bil je naš tovorni parnik, ki mi je nosil pomoč in rešitev. Na palubi je bil sam ravnatelj, ki mi je veselo stisnil roko, ko je videl, da sem srečno ušel iz neprijetnega ujetništva. Dejal je, da je nameraval začasno obnoviti skladišče, če me ne bi mogel osvoboditi za manjšo ceno.

Ko sem se skopal in čisto preoblekel, sem urno zlezel v kabino in spal polnih dvanajst ur. Čutil sem se uprav prerojenega. Opoldan smo odpluli dalje in se ustavili pred vasjo, ki sem jo bil pred dvanajstimi urami zapustil v največjem vrvenju; zdaj je bila prazna in zapuščena. Domačini so smatrali naš parnik za topovski čoln in so v strahu pred kaznijo za dvojni zločin zbežali.

Žal da smo našli daleč in široko okrog številne dokaze ostudnih zločinov v minuli noči. Storili smo le dobro delo, da smo vas za kazen zažgali. Nato smo se vrnili na parnik in ondi počakali, da se je poslednja hiša izpremenila v kup pepela.

Zdaj se je parnik obrnil in me vzel s seboj na morsko obrežje, kjer sem dva tedna vdihaval sveži morski zrak, ki me je zelo okrepčal in popolnoma zbrisal sledove ujetništva.

Z novimi zalogami blaga sem se vrnil na svojo postajo; čeprav sem se pozneje često stikal z nimašo prijetnimi zamorci, nisem bil hvala Bogu nikdar več priča tako ostudnega kanibalizma, kakor sem ga videl tisti večer. Tega pa ne bom pozabil, dokler bom živ.

Današnja umetniška priloga

»Mrzli studenec na Pokljuki« po originalu gdč. Dane Kuraltove nam slika zahod solnca na tem priljubljenem smučarskem terenu v bližini Bleda.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljeva ul. 5. Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja, na leto.

Urejuje Božidar Burko — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

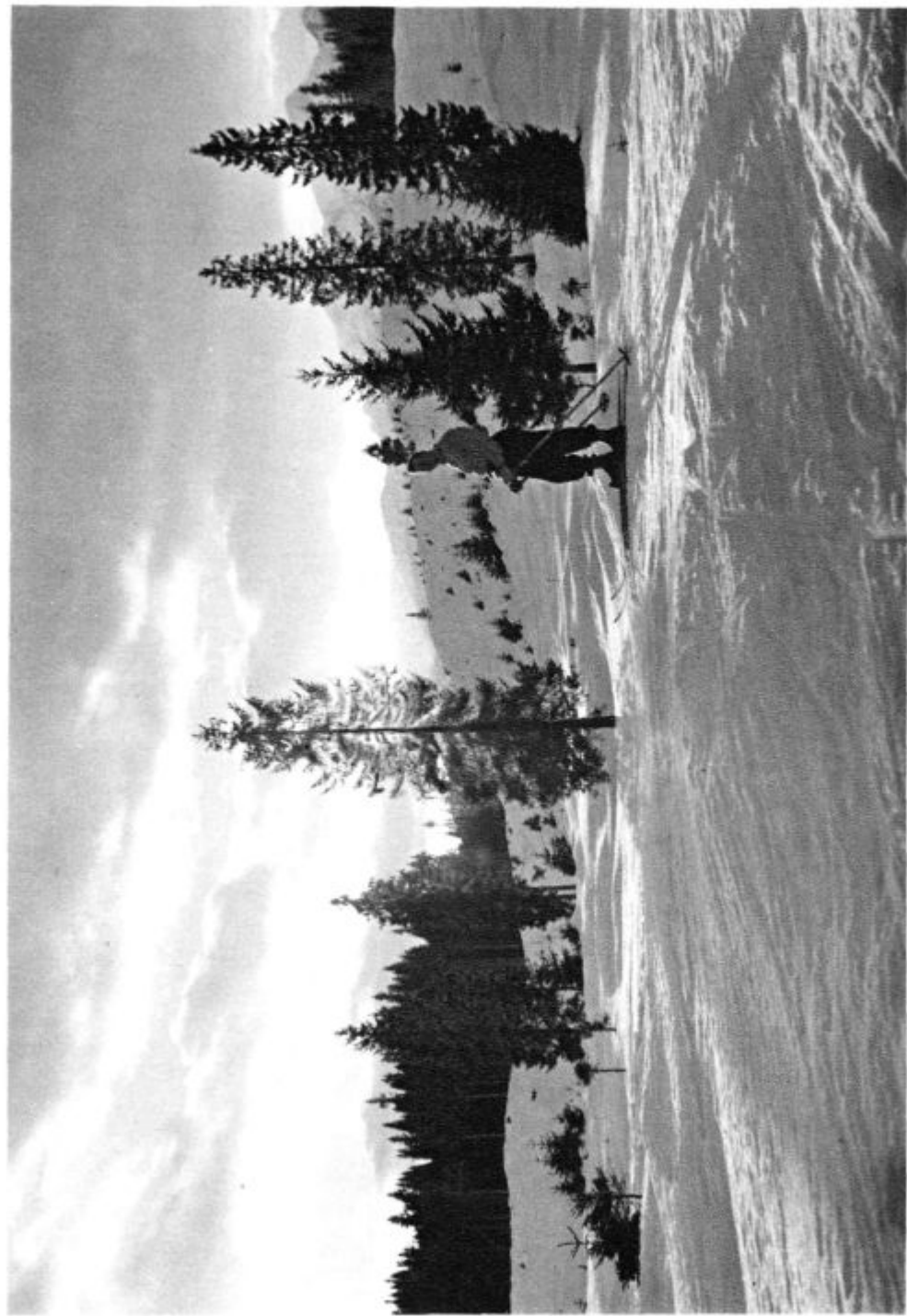

Foto Dana Kuraltova

Mrzli studenec na Pokljuki